

A magyar állampolgársági jog a gyakorlatban (1880–1890)

Talán meghökkentő, ha a nemzetközi vándorlás és a beilleszkedés, abban az állampolgárság szerepét elemző kutatás a múltba néz. Ám a jogtörténeti kutatás számos tanulsággal szolgálhat arról, hogy a jogalkalmazás és a jogalkotó által kitűzött célok milyen viszonyban vannak egymással, mit kell vagy lehet másként szabályozni, értelmezni. Az alábbi írás a hazai állampolgársági jog történetéből vesz szemügyre néhány esetet, bátorítást adva a további kutatásokhoz és a jelenkori szabályozási működés jobb megértéséhez.

A magyar állampolgárság megszerzésének és elvesztésének jogcímeit először az 1879: L. tc. határozta meg. A törvény rendelkezéseinek elfogadásában rendkívül nagy szerepe volt a dualista Magyarország politikai és gazdasági helyzetének. A jogszabály elfogadásával az országgyűlés egy jelentős joghézagot pótolta, hiszen a kiegyezést megelőzően az egyszerű és az ünnepélyes honfűsítés útján lehetett megszerezni a honpolgárságot. A polgári átalakulás következtében megindult kodifikációs folyamatok eredményeként született meg az első magyar állampolgársági törvény, amely kisebb módosításokkal egészen 1948-ig hatályban volt. Ahhoz, hogy megértsük a törvény rendelkezéseit, elkerülhetetlen, hogy vizsgálat tárgyává tegyük a gyakorlatot, ami az alkotmányjogászok és az állampolgársággal foglalkozó kutatók számára is hasznos információkat nyújthat. A belügyminisztérium iratanyaga jelenti a kiindulási alapot, amely a Magyar Országos Levéltárban található meg. Jelen tanulmány keretében néhány jogesettel kívánom szemléltetni az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének körében felmerülő problémákat.

Az állampolgárság megszerzése

A törvény szerint leszármazással, törvényesítéssel, házassággal és honosítással lehetett megszerezni a magyar állampolgárságot 1880-tól a jogszabály hatálybalépését követően (Fűrész, 2007. 249; Balogh, 1901. 76; Kiss, 1886. 149; Kmety, 1911. 74; Vutkovich, 1904. 177; Szamel, 1953. 169; Egyed, 1937. 22). A törvény ezen felsorolása taxatív és nem exemplikatív, hiszen egyéb módon nem lehetett megszerezni az állampolgárságot.¹ Egyes szerzők szerint e szerzési jogcímek közé lehet sorolni a visszanyerés és a régi jogon („hallgatagon”) szerzett magyar állampolgárságot (Berényi – Tarján, 1905. 14; Ferenczy,

---

¹ Meg kell jegyezni, hogy a törvény olyan szerzési módokat is tartalmazott, amelyek nem az 1879: L. 3. §-ában szerepeltek. Ezek a következők: a „föld joga” (ius soli) és a kedvezményes visszahonosítás: 1879: L. tc. 19., 38–44. § (Ferenczy, 1930. 57).

1930. 57). A törvény megalkotását követően tovább bővült a jogcímek száma. Az 1886: IV. tc. a visszafogadás intézményét vezette be a tömegesen visszateleplülők számára (Ferenczy, 1930. 58).

A magyar állampolgárságot a fentebb elmondottak alapján meg lehetett szerezni közvetlen és közvetett módon. Az első kategóriába csak a születés tartozott. Őket nevezték „gyökeres magyaroknak” (*Hungari nativi*) (Zlinszky, 1894. 50–51).² A második csoportba lehetett sorolni a fogadott vagy honfűsített, „naturalizált” magyarokat (*Hungari recepti*), akik törvényesítés, honosítás vagy házasság révén szereztek meg az állampolgárságot (Zlinszky, 1894. 51).

Az állampolgársági jog egyik legfontosabb része a megszerzés eseteinek és feltételeinek megállapítása, mert e jogi normák megalkotása az állam szuverén jogkörébe tartozott.

Leszármazás

A leszármazás az állampolgárság legrégebbi szerzésformája (Ferdinándy, 1902. 238). Ez a jogcím a családi kapcsolatra épült, amely az állampolgársági jogunkban érvényesülő elvek (*ius soli*, *ius sanguinis*) miatt alakult ki (Szamel, 1953. 170).³ Vutkovich szerint az „állampolgárságnak leszármazáson sarkalló megállapítása a legtermészetesebb alapja ennek a viszony rendezésének” (Vutkovich, 1904. 177). Polner Ödön szerint a leszármazás nem módja, hanem jogalapja az állampolgárság megszerzésének. A születés az az esemény, amelyhez az állampolgárság megszerzése köthető. Az állampolgárság attól függ, hogy a gyermek kitől származott, vagy hol született. Az előbbi alapja a leszármazás, az utóbbi az állam területével állt kapcsolatban. Ez a vérségi és a területi jog elvének a rendszerét jelentette (Polner, 1939. 372). Ez a szabály vonatkozott az ország területén talált személyekre, akiknek nem lehetett megállapítani az állampolgárságát.

A gyermekek állampolgárságának meghatározása eltéréseket mutatott az általános szabályokhoz képest. Figyelembe kellett venni, hogy törvényes vagy törvénytelen kiskorú gyermekről volt szó.

Az elfogadott törvény alapján magyar állampolgár lett, aki magyar honos apa törvényes és magyar állampolgárságú nő gyermekeként született (*ius sanguinis*) (Ferdinándy, 1902. 238–239). Még akkor is ez a szabály érvényesült, ha a születés helye külföld (Korbuly, 1884. 138; Kisteleki, 1996. 50; Ferenczy, 1930. 31–32). Ez a *ius sanguinis* el-

---

² Kiss is használta a gyökeres magyar (*Hungari nativi*) kifejezést. Ilyen személyek voltak a magyar apától származó törvényes és a magyar anyától származó törvénytelen gyermekek (Kiss, 1886. 145). E fogalom alatt Vutkovich szerint nem csak a szorosabb értelemben vett Magyarországon, hanem a Horvát- és Szlavónországok területén született személyeket is érteni kell (Vutkovich, 1904. 175).

³ Ebben az esetben a már említett *ius sanguinis* és a *ius soli* elve érvényesült.

vének elsődleges érvényesülését jelentette a magyar állampolgársági jogban (Molnár, 1929. 104; Horváth, 1894. 122; Sátor, 1948. 7). Ferdinándy szerint a „születés helye, mint 1848 előtt, az állampolgárságra befolyással nincsen, s a külföldieknek belföldön született gyermeke a belföldön születés ténye által magyar állampolgárságot meg nem szerzi” (Ferdinándy, 1902. 239). Eöttevényi Nagy Olivér úgy fogalmazott, hogy ha a „születési hely külföldön van is, ez a most jelzett elvet nem erőlténíti meg” (Eöttevényi, 1911. 62). E személyeket nevezték született honfiaknak (Kmety, 1911. 74). A magyar állampolgárságú nő törvénytelen, házasságon kívül született gyermekére is vonatkozott ez a szabály (Szita, 1993. 347; Eöttevényi, 1911. 62; Vutkovich, 1904. 177). Az állampolgársági törvény hatálybalépését követően a törvényes gyermekek, tekintet nélkül a korábbi jogszabályokra, magyar állampolgároknak minősültek. Nem számított, hogy az apa született vagy honosított állampolgár.

Ha magyar állampolgárságú férfival egy idegen honos nő házasságot kötött, a gyermekek magyar állampolgárok lettek, hiszen a feleség a házasságkötés révén elveszítette az eredeti honosságát és megszerezte a magyar állampolgárságot. Ebben az esetben a gyermek születésekor – a házasságkötés miatt – mindkét szülő magyar állampolgár volt. A gyermek magyar állampolgársága pedig akkor is fennállt, ha az anya magyar honos, az apa pedig külföldi. Született magyar állampolgárnak számított az a gyermek is, aki külföldi nőtől házasságon kívül született, ha utóbb törvényesítették (Ferenczy, 1930. 32).

Nagykorú gyermek az apa jogán magyar állampolgárságot nem szerezhette. Az 1887. évi belügyminiszteri határozatból kiderül, hogy idősebb D. József az 1850-es évben költözött Magyarországra Ausztriából. Az óbudai hajógyárban dolgozott 1856 és 1881 között, egészen haláláig. A belügyminiszterhez fordult fia állampolgárságának ügyében, aki munkakönyvvvel rendelkezett és a közterhekhez hozzájárult. Gyermekeit mégsem lehetett magyar állampolgárnak tekinteni, mert az apa négyévi községi adófizetést követően, hallgatagon csak a hetvenes években kaphatta meg az illetőséget. A magyar állampolgárságot csak gyermekének nagykorúsága után kérte. Ez azt jelentette, hogy eredetileg nem számított magyar állampolgárnak, amit honosítás útján szerezhette meg (Ferenczy, 1930. 157).

Ferenczy Ferenc szerint a gyermek nem „jogszerző, hanem csak egy meglévő jogot öröklő” személy (Ferenczy, 1930. 58). Véleménye szerint ebben az esetben nem beszélhetünk új jogosítványról, hanem egy régi jog átszármaztatásáról, hiszen a gyermek nem saját jogán szerezte az állampolgárságot, hanem az apa vagy felmenői révén. A szerzés fogalmában benne lévő önkéntes akarat-elhatározás leginkább a honosítás kapcsán jelentkezett.

A lelencek születésük pillanatában megszerezték a magyar állampolgárságot, amelynek következtében nativi hungari-nak számítottak. A 19. § első bekezdésében rögzítették, hogy az állampolgárság véelme azokra vonatkozott, akik a magyar korona országai területén születtek.

A második bekezdés alá tartoztak azok a lelencek, akik Magyarországon születtek és szü-leik ismeretlenek. Ha a felmenők ismertek voltak, akkor magyar állampolgárnak vagy idegennek minősültek. Az első esetben születésüknél fogva magyar honosnak számítottak. Ellenkező esetben a szülők idegen állampolgárságát szerezték meg.

Törvényesítés

A törvényesítés (*legitimatio*) Ferenczy szerint a magyar állampolgártól való leszármazás utólagos elismerése (Ferenczy, 1930. 32). A törvényesítés által megszerezte a magyar állampolgárságot a magyar férfitől, és külföldi honos nőtől származó törvénytelen gyermek. A szülők utólagos házasságkötésének következtében úgy kellett jogi értelemben⁴ tekinteni a gyermekre, mintha eredetileg is törvényes házasságból született volna (Korbuly, 1874. 138; Ferenczy, 1930. 158; Nagy, 1907. 109; Balogh, 1901. 77; Kiss, 1886. 150; Ferdinándy, 1902. 239; Horváth, 1894. 122; Molnár, 1929. 104; Vutkovich, 1904. 178–179).

A külföldi nőtől született törvénytelen gyermek nem minősült magyar állampolgárnak, még akkor sem, ha az apa magyar (Eöttevényi, 1911. 62). Polner ezért a leszármazás kapcsán említette a törvényesítést, hiszen ebben az esetben egy magyar állampolgárságú férfinak idegen nőtől született törvénytelen gyermekéről volt szó, akit olyan jogi helyzetbe hoztak, mintha eredetileg is törvényes házasságból származna (Polner, 1939. 373). Ferdinándy Gejza szerint a törvényesítés tulajdonképpen a „magyar állampolgártól való leszármazásnak meghatározott formák mellett való utólagos kétségtelenné tétele” (Ferdinándy, 1902. 239). Hasonlóképpen vélekedett a törvényesítésről Korbuly Imre is. Véleménye szerint a törvényesítés az állampolgárság megszerzését jelentette, ami „minden államban, hol legfőképpen a származás elvéből indulnak ki az állampolgári minőség közvetlen megállapítására nézve, általános elismerés és alkalmazásra talált” (Korbuly, 1874. 221).⁵ Ezért helytálló Szladits Károly megállapítása, aki szerint törvényesítéssel a gyermek a törvényes gyermek jogállását nyerte el (Szladits, 1941. 1032). Ez egyben az apa községi illetőségének a megszerzését is jelentette. A nemesség megszerzésére is ez a rendelkezés vonatkozott (Menyhárt, 1932. 144). A törvényes házasságból született gyermekekkel azonos jogállással rendelkezett a törvényesített utód, de csak az utólagos házasságkötés időpontjától (Szladits, 1935. 324; Gaár, 1899. 343). A magyar állampolgár személyi állapotával kapcsolatos perekben hazai hatóságok csak a magyar bíróságok ítéletét ismerték el érvényesnek (Szászy, 1938. 558).

---

⁴ 23.319/1903. BM hat.

⁵ A törvényesítés alatt Korbuly az idegen anyától született gyermek jogi helyzetének rendezését értette, feltéve, hogy az apa magyar állampolgársággal rendelkezik.

⁶ A pápai törvényesítésnek csak egyházi jogi hatása volt (Kmetty, 1911. 74). Ezt a törvényesítést a római szentszék nevében a primás adta meg (Wenzel, 1874. 377–378). Villányi is megemlítette a két alapvető törvényesítés mellett a pápai törvényesítés lehetőségét (Villányi, 1941. 133). Menyhárt szintén e két fajtáját különböztette meg a törvényesítésnek (Menyhárt, 1932. 150).

Kmety Károly szerint mindegy, hogy a törvényesítés *per subsequens matrimonium*, vagy *per rescriptum principis* történt, mert mindkettőnek ugyanaz a joghatása.⁶ Az előző lehetőség a magyar családjog szabályai szerinti utólagos házasságkötést jelentette, míg az utóbbi a királyi kegyelem útján történő törvényesítést, „midőn egy törvénytelen gyermeket természetes atyjának elhalálozása után a fejedelmi kegy törvényessé deklarál” (Eöttevényi, 1911. 63; Szita, 1996. 347).⁷

A honosított apa állampolgársága törvényesített gyermekeire nem terjedt ki, ha azok már nagykorúak. Ebben az esetben a gyermekek csak szabályszerű honosítás útján szerezhették meg a magyar állampolgárságot. S. Károly állampolgársági ügyében a belügyminiszter a következőket nyilatkozta: a gyermek magyar állampolgárnak minősült az apa, S. Kálmán jogán, mert a szülők 1892-ben házasságot kötöttek. Ebben az esetben a gyermek jogi helyzetét úgy ítélték meg, mint ha eredetileg is törvényes házasságból származna (Ferenczy, 1930. 158). Véleményem szerint ez a vérségi elv közvetett alkalmazását jelentette.

A nagykorú gyermekek állampolgárságát az utólagos házasság nem befolyásolta. S. József törvényesítette gyermekeit, az 1872-ben született Józsefet, az 1874-ben született Engelbertet és az 1876-ban született Adolf Józsefet, és a belügyminisztertől kérte magyar állampolgárságuk megállapítását. Nem járt sikerrel, mert a törvényesítés időpontjában gyermekei már nagykorúak voltak. Az apa 1902-ben szerezte meg a magyar állampolgárságot honosítás által. A gyermekek osztrák állampolgároknak minősültek, amelyet megtartottak annak ellenére, hogy apjuk részére utóbb honosítási okiratot állítottak ki. A gyermekek ebben az esetben csak rendes honosítás útján szerezhették meg a magyar állampolgárságot.⁸ A pontos eljárási rendet a törvény nem határozta meg, ezért az utólagos házasságnak és a királyi törvényesítésnek is ugyanaz volt a jogkövetkezménye (Ferdinándy, 1902. 239). Zsögöd szerint az uralkodó a törvényesítést királyi leirattal és az igazságügy-miniszter ellenjegyzése mellett gyakorolhatta (Zsögöd, 1901. 747).

Házasság

A gyakorlatban előfordulhatott, hogy a házastársak különböző állampolgársággal rendelkeztek. Sári János vegyes házasságnak nevezte ezt a helyzetet (Sári, 1987. 55). Az első állampolgársági jogszabályunk a régi közjogban ismert elvet emelte törvényi szintre azért, hogyha az idegen állampolgárságú nő magyar férfihöz ment feleségül, megszerezte a magyar állampolgárságot. Ez megfelelt annak az általános felfogásnak, hogy a nő a férj jogállását követhette. Az érvényes házasságkötéssel nem csak a családi állapot, hanem az állampolgárság is megváltozott. A házasság automatikus változást jelentett a felek

⁷ A törvényesítés fajtáit mutatta be Staud is, külön felhívta a figyelmet, hogy a törvényesített gyermeknek milyen magánjogi jogai lehetnek (Staud, 1913. 56). Szladits is ezeket a törvényesítési formákat ismertette (Szladits, 1935. 324–326).

⁸ 27.899/1904. BM hat. Uo. 158–159. Démusz József honosítási ügye kapcsán kiderült, hogy gyermekeit törvényesítette. Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MÖL) K 150. 1880. I. 10. 25938. jegyzőkönyvi szám (továbbiakban: jksz.) 9785. alapszám (továbbiakban: apsz.).

állampolgársági státusában, ami a házasságkötés jogkövetkezménye, függetlenül a felek vagy a hatóságok akaratától (Ferenczy, 1930. 33).

A házasság útján szerzett állampolgárságot nem veszítette el a nő még akkor sem, ha utóbb özvegyiségre jutott vagy elvált (Ferenczy, 1930. 86).⁹ Ezért mondták, hogy a férjhezmenetellel szerzett állampolgárság állandóbb jellegű, mint a házasság, „önálló joggá válik, mely elkülönülhet az azt létrehozó házasságtól” (Ferenczy, 1930. 33–34). Az érvénytelenített házasságnak Berényi Sándor és Tarján Nándor szerint ugyanolyan jogkövetkezménye volt, mint ha halál vagy bontás révén szűnne meg a két fél között a jogi kapcsolat (Berényi – Tarján, 1905. 19). Az özvegy nő gyermeke is magyar állampolgár maradt. Ez derült ki az 1895. évi belügyminiszteri határozatból. C. Mária 1885-ben özvegy lett, 1892-ben pedig törvénytelen gyermeke született. Az 1879: L. tc. 3. §-a alapján a gyermek magyar állampolgár lett, mert az anya állampolgársága nem szűnt meg.

A házasság fennállása alatt a felek megváltoztathatták állampolgárságukat. Ebben az esetben az új állampolgárságnak megfelelő ország szabályai érvényesültek. Ha a házaspár állampolgárságát nem lehetett megállapítani, akkor Szászy István szerint analógia alapján a lakóhelyük szerinti ország törvényeit kellett alkalmazni (Szászy, 1941. 448). Egyetértett Ferenczy azon megállapításával, hogy ha a házasságkötést követően az állampolgárság azonos lett, akkor „indokolt a legutolsó közös hazai jogukat legalább is addig alkalmazni, amíg az egyik házastárs ezt az állampolgárságot megtartja” (Szászy, 1941. 449; Vö. Ferenczy, 1930. 187).

Önjogúan lehetett honosítani azt a nőt, akit férjétől ágytól-asztaltól (*separatio a thoro at mensa*) elválasztottak. K. Szidónia (férjzett neve báró M. Ernóné) budapesti lakost ágytól és asztaltól elválasztották. Az osztrák állampolgári kötelekből 1885-ben kilépett, és meg akarta szerezni a magyar állampolgárságot. Az ágytól-asztaltól való elválasztás alapján nem lehetett megtagadni, hogy valaki községi illetőséget szerezzen. A belügyminiszteri határozatból világosan kiderült, hogy a miniszter az állampolgársági törvényben említett válás alatt értette az ágytól-asztaltól való elválasztást is (Ferenczy, 1930. 159–160). A külföldi nő korábbi házasságából származott gyermekére ez a szabály nem vonatkozott (Vutkovich, 1904. 179; Balogh, 1901. 77). Véleményem szerint ebben az esetben a törvényesítés jelentette a megoldást. Egy másik esetben Tolday Wetter Fernanda grófnőt és férjét, Erstenberg Edét ágytól-asztaltól elválasztották. A kérelmező hölgyet Ausztriából elbocsátották, amelyet követően megszerezte a magyar állampolgárságot.¹⁰

Abban az esetben, ha utólag a házassági életközösség helyreállt, a férj honossága kiterjedt a feleség jogi státusára még akkor is, ha előzőleg ágytól-asztaltól elváltak.¹¹

⁹ Uo. 86., Szita, 1993. 347–348. Eöttevényi szerint csak az érvényes házasságnak volt ilyen jogkövetkezménye. Eöttevényi, 1911. 63., Molnár, 1929. 104., Kmety, 1911. 75., Balogh, 1901. 77., Wagner, 1930. 173.

¹⁰ 27.899/1904. BM hat. Uo. 158–159. Démusz József honosítási ügye kapcsán kiderült, hogy gyermekeit törvényesítette. Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) K 150. 1880. I. 10. 25938. jegyzőkönyvi szám (továbbiakban: jksz.) 9785. alapszám (továbbiakban: apsz.).

¹¹ Ezt a következő belügyminiszteri határozatban mondták ki: 3.257/1886. BM hat.

W. Alajosné szül. G. Jozefina esetében kimondták, hogy a házassági életközösség visszaállításával magyar állampolgárnak minősült. A házaspár elválását egyenértékűnek tartották a házasság felbontásával. A törvény 7. §-a alapján a férj állampolgársága nem terjedt ki arra a nőre, akivel házasságát felbontották. Az együttélés alatt csak a tényleges életközösséget értették. Magyar honos lett az a nő, aki férjével ismét teljes joghatályú életközösségre lépett, amelynek visszaállításához pedig elegendő volt, hogy a felek a bíróság előtt bejelentették az életközösség helyreállítását.¹²

A honosítás után a házasság az egyik legproblematisabb esete a magyar állampolgárság megszerzésének. A gyakorlat bebizonyította, hogy a családfő akarata nem mindig esett egybe a család többi tagjának szándékával. A házasság leginkább a nők állampolgársági státusát érintette.

Honosítás

Idegen állampolgárok megszerezhették a magyar állampolgárságot honosítással, amelynek következtében ők és a leszármazóik magyar állampolgárok lettek. A honosítási okirattal történő állampolgárság-szerzést már 1879 előtt is ismerte a magyar közjog, hiszen a belügyminiszter 1867-től kezdve állított ki ilyen okiratokat, amelyek az 1879. évi állampolgársági törvény hatálybalépése után is érvényben maradtak (Ferenczy, 1930. 35). Az a külföldi, aki sem egyszerű honfűsítással, sem pedig 1867 óta kibocsátott honosítási okirattal nem szerzett állampolgárságot, 1880. január 8. után már csak naturalizációval szerezhette meg a honosságot.¹³ Ez az időpont volt a törvény hatálybalépésének dátuma. Még akkor sem kapott állampolgárságot, ha korábban folyamatosan az ország területén lakott, és gyakorolta a magyar állampolgárokat megillető jogokat.

A magyar alkotmányjog alapvetően kétféle honosítási módot ismert: az egyszerű és a különleges honosítást. Balogh Arthur a honosítás által kiváltott joghatás alapján tett különbséget közöttük, amelynek megfelelően megkülönböztetett kisebb és nagyobb joghatású naturalizációt (Balogh, 1905. 91–92). A gyakorlat alapján megállapítható, hogy a belügyi iratokban előfordult a hallgatóságos honosítás, az állampolgárság fenntartása, amely nem egyezett meg a rendi időszakból ismert hallgatóságos honfűsítással.

Magyar állampolgároknak kellett tekinteni azokat a személyeket, akik a magyar korona területén születtek, vagy lelencek voltak. Honpolgároknak minősültek azok is, akik

---

¹² Ebből a szempontból irreleváns, hogy külföldi vagy magyar bíróság előtt tették meg ezt a bejelentést (Ferenczy, 1930. 160–162).

¹³ Egy osztrák állampolgár a negyvenes, esetleg az ötvenes években a magyar állampolgárságot csak az ún. egyszerű honosítással szerezhette meg. A visszavándorlás esetén az ilyen módon szerzett jog megsemmisült. Hatályban volt az 1814-ben kiadott 10.661. sz. udvari rendelet, amely szerint az országban való tízéves szakadatlan és bebizonyítható tartózkodás révén hallgatóságosan meg lehet szerezni az állampolgárságot (Ferenczy, 1930. 153–154). Ezt mondja ki a 21.941/1886. BM hat.

a törvény hatálybalépése előtt magyar állampolgárságot szereztek. Kiss István szerint magyar állampolgárnak minősültek még azok, akik a törvény hatálybalépése előtt legalább öt éven keresztül az ország területén éltek, és valamelyik belföldi község adólajstromában szerepeltek. Utóbbi esetben a törvény az eredeti állampolgárság fenntartására egyéves határidőt biztosított (Kiss, 1886. 149). A törvény e rendelkezésével megoldotta azt a helyzetet, amely abból a jogbizonytalanságból eredt, hogy az állampolgársági jog egységes szabályozása hiányzott. Elkerülhetővé váltak a dualizmust megelőző, jogilag zavaros időszak állampolgársági gyakorlatából eredő jogalkalmazói problémák. Pontosan tisztázni lehetett, hogy ki minősült magyar állampolgárnak. A törvény rendelkezése csak átmeneti jellegű, hiszen 1881-ben hatályát veszítette.

Az állampolgárság fenntartását állapította meg a belügyminiszter Grün Lajos József varsói lakos ügyében. Magyar állampolgárnak tekintették nemcsak az apát, hanem Sándor nevű kiskorú gyermekét is, aki magántanulónaként Miskolcon akarta folytatni gimnáziumi tanulmányait. Az állampolgárságuk megállapítása kapcsán megvizsgálták a kérelemhez csatolt okiratokat, és megállapították, hogy az apa községi illetőséggel rendelkezik.¹⁴

A törvény átmeneti rendelkezése alapján Schmidt Károly Lajos kérte magyar állampolgársága megállapítását. A kérelmező az országban tartózkodott 1859-től, és szászországi honpolgárságát nem tartotta fenn. Saját maga, felesége és gyermekei részére kérte a magyar állampolgárság megadását, és kijelentette, hogy „szászországi honosságomat sem az 1879. évi L. törvényczikk előtt, sem az után magamnak fenn nem tartottam”, amellyel igazoltnak vélte a magyar honpolgárságát, hivatkozva a 48. § második bekezdésére.¹⁵

A törvény e rendelkezésével jelentős mértékben megkönnyítette az állampolgárság tisztázását. A gyakorlat alapján megállapítható, hogy az emberek kihasználták a jogszabály teremtette lehetőséget, amely segített kiküszöbölni a rendi időszakot követő jogbizonytalanságot.

A honosításhoz a következő feltételeknek kellett teljesülni. A kérelmezőnek rendelkezési képességgel (cselekvőképességgel) kellett bírnia, vagy ennek hiányában ki kellett kérni törvényes képviselőjének beleegyezését.

A belföldi helyben lakáshoz megkívánt öt évnek maradéktalanul el kellett telni. Az állampolgársági törvény megkívánta, hogy honosításért folyamodó legalább öt éve szerepeljen az adózók lajstromában. Az 1881. évi pénzügyminiszteri rendeletből kiderült, hogy a királyi adóhivatal abban az esetben is kiállította az igazolást az ötévi adózásról,

---

¹⁴ MOL K 150. 1880. I. 10. 47313. jksz. 33115. apsz. Brjanovics Győző szintén kérte, hogy a belügyminisztérium állítsa ki az állampolgárságát igazoló bizonyítványt, amelyet a minisztérium a csatolt iratok alapján megtett. Külön kijelentette, hogy a kérelmezőt a magyar állam kötelekéből nem bocsátották el, amelynek következtében „magyar állampolgársága ezennel hivatalosan bizonyítottatik”. MOL K 150. 1880. I. 10. 37254. jksz. 33269. apsz. Stanovszky Nándor is kérte állampolgárságának fenntartását. Az 1885. évi 9101. sz. alispáni levél szerint a magyar állampolgári kötelekből nem kívánt kilépni. MOL K 150. 1885. I. 10. 30890. jksz. 769. apsz.

¹⁵ MOL K 150. 1884. I. 10. 85. jksz. 85. apsz.

ha az előbb említett idő még nem telt el, de az illető előre megfizette a hátralévő időre eső adót. Ezért a minisztérium utasította az adóhivatalokat, hogy az állampolgársági törvény értelmében csak a ténylegesen letelt öt év után állítsák ki az igazolásokat, pontosan feltüntetve, hogy az idegen állampolgárságú személy mely időponttól kezdve szerepel az adófizetők lajstromában.¹⁶ Schoon Adolf állampolgársági ügyében az öt éves adófizetést adóhivatali kimutatással igazolták.¹⁷ A nő adóösszege a férj adófizetésébe számított be, az apa adózása a gyermekébe.

Klingensteini Hutten Mór állampolgársági ügye kapcsán vetődött fel a virilizmus kérdése. Kérelmében előadta, hogy az első állampolgársági törvény hatálybalépését megelőzően már öt éve Baranyában lakott és hozzájárult a közterhekhez. A legtöbb adót fizetők névsorába való felvétele nem bizonyította az állampolgárságot, mert csak az 1879: L. tc. 48. §-át lehetett figyelembe venni. A községi adófizetés és az állandó helyben lakás alapján állampolgári jogokat gyakorolhatott, de a honosságot csak kifejezett felvétel révén szerezhette meg, „mert idegen állampolgár által a magyar állampolgárság csak honosítás útján a honpolgári eskü letétele mellett szerezhető meg”.¹⁸ Hutten Mór nem fogadta el ezt az álláspontot, mert szerinte az 1870: XLII. tc. 12. §-a kimondja, hogy a törvényhatósági bizottság fele részét a legtöbb adót fizető, nagykorú honpolgárok alkotják, akik országgyűlési képviselő-választásra jogosultak. A kérelemből az is kiderült, hogy Hutten részt vett a képviselő-választáson, amelyet a megyei irattárban megtalálható választási névjegyzékkel igazolt. Külön hivatkozott az 1848: V. tc. rendelkezéseit módosító 1874: XXXIII. törvénycikkre. Az érvelése helytállónak bizonyult, ezt az alispáni levél is alátámasztotta.¹⁹ Ezzel szemben Grossmugg József esetében az aradi polgármester kijelentette, hogy nem lehetett megállapítani a politikai jogok gyakorlásában való részvételt, mert nem szerepelt a neve a választási névjegyzékben 1860 és 1878 között.²⁰

Az állampolgárságról gyakran csak alapos mérlegelés után döntöttek. Joris Gazareok Henrik gyapotgyáros 1883-ban kérte a magyar állampolgárság megadását. Kérelmében

¹⁶ 44.130/1881. PM rend. Pecher Henrik ügyében kimutatható, hogy a honosításhoz szükséges kellekeket a Hunyad vármegye alispánjának nevében a főjegyző felterjesztette. Az adózásával kapcsolatos iratok felküldését a 26/1889. sz. alispáni levél tanúsította. MOL K 150. 1889. I. 10. 2033. jksz. Alapszám hiányzik. Adler Adolf honosítási ügyében is felsorolták a magyar állampolgárság megszerzéséhez benyújtott bizonyítványokat. MOL K 150. 1888. I. 10. 788. jksz. 788. apsz.

¹⁷ MOL K 150. 1884. I. 10. 8901. jksz. 1918. apsz. Az adóhivatali kimutatás kiegészítését kérte a belügyminisztérium gróf Lavux de Verecourt Viktortól. MOL K 150. 1883. I. 10. 44773. jksz. 997. apsz. Nem minden állampolgársági kérvényt nyújtottak be hiánytalanul, amelynek következtében pótlásra szolgáltatták fel az érintettet. Groszmann Vilmos pótlólag küldte meg gyermekei keresztlevét és az anyakönyvi kivonatokat. Az állampolgársági eskü letételét követően terjesztették fel a késve befizetett 1 ft 50 kr bélyegilletéket. MOL K 150. 1889. I. 10. 9064. jksz. 3733. apsz. Szintén hiányzott Poray Kuczewszky György Ignác három gyermekének keresztlevele. MOL K 150. 1880. I. 10. 36683. jksz. 31747. apsz. Schoul Mátyás honosítása esetében is ellenőrizni kellett gyermekeinek adatait. MOL K 150. 1887. I. 10. 8628. jksz. 2008. apsz. A bélyegilleték utólagos befizetéséhez: Prorsch János ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 44749. jksz. 954. apsz., König Lajos ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 2498. jksz. 2498. apsz.

¹⁸ MOL K 150. 1883. I. 10. 64024. jksz. 1946. apsz.

¹⁹ Az alispáni levél: 23117/1883. sz. MOL K 150. 1883. I. 10. 64024. jksz. 1946. apsz.

²⁰ MOL K 150. 1884. I. 10. 5749. jksz. 2210. apsz. Thurn-Taxis Egon herceg honosítási ügye kapcsán kiderült, hogy a kérelmező részt vett a helyi politika irányításában, és az országgyűlési választások alkalmával képviselőjelöltnek akarták felkérni. MOL K 150. 1885. I. 10. 19178. jksz. 1609. apsz.

előadta, hogy 1847-ben született, önjogú és nőtlen. A honosításhoz szükséges elbocsátási oklevéllel rendelkezett, amelyet az osztrák hatóságok kiállítottak. Illetőség megszerzését is kilátásba helyezték. A probléma a határozott idejű magyarországi helyben lakás esetén jelentkezett. A kérelmező, bevallása szerint, még nem élt öt éve Magyarországon. Egy pozsonyi lakos fogadta örökbe, akinek neve már több mint öt éve szerepelt az adózók névsorában. A belügyminiszteri anyagokból kiderült, hogy a kérelmező csak néhány napot töltött az országban. Azt sem lehetett figyelembe venni, hogy az állampolgársági törvény hatálybalépését megelőzően a közterhekhez hozzájárult, mert hazájába visszatért, így nem lehetett magyar állampolgárnak tekinteni. Joris G. Henrik az elutasító határozat ellenére az 1879: L. tc. 48. § alapján kérte a magyar állampolgárságának elismerését, amelyet azzal indokolt, hogy a törvény hatálybalépését megelőzően öt éven keresztül Magyarországon tartózkodott, és a közterhekhez hozzájárult. Kérelmező nem igazolta, hogy az adózók lajstromában szerepelne a neve. Ebben az esetben még az sem számított, hogy az egyéves átmeneti időszakban az eredeti állampolgárságát nem tartotta fenn. A belügyminiszter a felhozott érvek ellenére 1884-ben kiállította a honosítási okiratot.²¹

A törvény nem írt elő olyan feltételt a magyar állampolgárság megszerzéséhez, amely alapján az illető személy érzelmi kapcsolódását vizsgálná, hogy a „magyar államnak ne csak anyagilag és testileg, hanem erkölcsileg és szellemileg is tagja legyen”.²² A törvény nem kívánta meg a testi és a szellemi vizsgálatot sem, noha az elmebeteget csak akkor lehetett honosítani, ha nem esküképtelen. (Ferenczy, 1930. 164–165).

Özvegy Dr. F. Arnoldné visszahonosítási ügyében kimondták, hogy elmebeteget honosítani lehet, ha nem esküképtelen. A törvény az állampolgársági eskü letételéhez nem kívánta meg a rendelkezési képességet, sem pedig a törvényes képviselő nyilatkozatát. Az esküt személyesen kellett letenni. Az elmebetegek világos pillanataikban (*lucidum intervallum*) gondnokuk beleegyezésével kérhették a honosítást. Az ilyen pillanataikban az állampolgársági eskü letételére alkalmasak minősültek.²³

Az állampolgársági gyakorlat bebizonyította, hogy a honpolgárság megadásához a születési anyakönyvi kivonatokat is bekérték. Ez derült ki Jankiewicz Antal honosítási ügye kapcsán.²⁴ A gyakorlat alapján megállapítható, hogy a honosításhoz megkívánták az elbocsátást, amelyet csak akkor kellett a honosítandónak teljesíteni, ha hazája ismerte ezt a jogintézményt. Ausztria esetében ez elengedhetetlen feltétel. Romániából érkező sze-

---

²¹ MOL K 150. 1884. I. 10. 64982. jksz. 3449. apsz.

²² Megjelenik ilyen irányú szabályozás az Amerikai Egyesült Államok állampolgársági jogában is, amely nem egyszer problémát okozott a honosítás alkalmával (Gönczi, 2000).

²³ Az elmebetegeket általában nem tekintették esküképtelennek. A bűnvádi perrendtartás 221. §-a is ezt támasztotta alá (Ferenczy, 1930. 164–165).

²⁴ MOL K 150. 1889. I. 10. 1671. jksz. 1671. apsz.

mélyek nem tudtak ilyen elbocsátási okiratot felmutatni, amelyet az is alátámaszt, hogy a honosítási iratokban nem lehet erre utalást találni.²⁵

A törvény végrehajtási utasításából kiderült, hogy a törvényhatóság első számú tisztviselőjéhez benyújtott kérelmeket meg kellett vizsgálni, hogy a törvényben előírt kellékeknek megfelel-e. Indokolással ellátott nyilatkozattal kellett felterjeszteni a belügyminiszterhez.

A törvényes képviselő hozzájárulása alatt értették az apa, a gyám vagy a gondnok nyilatkozatát. A községi illetőségi felvételt vagy kilátásba helyezést bizonyítvánnyal kellett igazolni, amelyet a kis- és nagyközségekben a járási szolgabíró, a rendezett tanácsú városokban a polgármester írt alá. A községi felvételi ígervény kiadása a község vagy a város autonóm jogába tartozott (Kun, 1908. 174–175). Ezt a jogot a 44.967/920. BM körrendeletben foglaltak szerint gyakorolhatta. Figyelembe kellett venni a nemzeti szempontokat (Ferenczy, 1930. 61). A felvételi ígervényeket a honosítási kérelmekben pontosan rögzítették.²⁶

Hitelesíteni kellett minden bizonyítványt. Az ingatlanvagyonot telekkönyvi kivonattal, ingót hatósági bizonyítvánnyal vagy közjegyzői tanúsítvánnyal, a keresetet apai, gyámi, gondnoki vagy gazdai hatalom alatt nem álló személyeknél hatósági bizonyítvánnyal, gazdai hatalom alatt álló személyeknél a szolgálatadó által kiállított okirattal kellett igazolni. Utóbbi esetben kérni kellett a hatóság hitelesítését. Az adózást is bizonyítani kellett községi előljárási irattal, amelyet az illetékes királyi adóhivatal állított ki. A kérelemhez csatolni kellett az elbocsátási okiratot.²⁷ A végrehajtási utasítás szerint a belügyminiszterhez fel kellett terjeszteni az esketési bizonyítványt, a gyermekek keresztleveleit és a születési anyakönyvi kivonatokat.²⁸

Ehrenhaft Samu honosítási kérelmében előadta, hogy elbocsátási oklevéllel rendelkezett, megfizette az adót tíz éven keresztül, erkölcsös magaviseletű személynek minősült, községi illetőséggel rendelkezett és megházasodott: feleségül vette Kohn Hettyt. Ebben az esetben az alispán nevében eljáró főjegyző mindent rendben talált, és felterjesztette a kérelmet a belügyminiszternek.²⁹ Egy másik belügyminiszteri anyagból kiderült,

²⁵ Néhány példa arra, hogy csatolták az elbocsátási oklevelet a honosítási kérelmekhez. Bilinszky Sótér ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 43771. jks. 13961. apsz., Kurucz Ferencz ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 28333. jks. 971. apsz., Baj Ferenc ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 18314. jks. 1540. apsz., Fischer Jakab ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 29205. jks. 2465. apsz., Árnort János ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 1885. jks. 1885. apsz., Klein Ferencz ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 4287. jks. 4287. apsz., Egerwarth János ügye: MOL K 150. 1890. I. 10. 8306. jks. 2373. apsz., Freisz Mátyás ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 9406. jks. 2897. apsz.

²⁶ Pl. Sója Gyula ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 10456. jks. 10456. apsz., Eigl Károly ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 1847. jks. 1847. apsz., Ehrenhaft Sámuel ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 5197. jks. 208. apsz., Koblicz Antal: MOL K 150. 1888. I. 10. 45237. jks. 1906. apsz., Dworschak Ferenc ügye: MOL K 150. 1889. I. 10. 1637. jks. 1637. apsz., Kovrnal József ügye: MOL K 150. 1889. I. 10. 20445. jks. 2619. apsz.

²⁷ 584/1880. BM rend. 1. pont.

²⁸ 584/1880. BM rend. 2. pont. A honosítási kérelmekben pontosan feltüntették a törvény által megkívánt kellékeket. MOL K 150. 1885. I. 10. 26595. jks. 2470. apsz.

²⁹ A kérelmező az állampolgári esküt 1882. január 23-án tette le. A 810/1882. sz. Sopron vármegyei alispáni levél megtalálható: MOL K 150. 1882. I. 10. 208. jks. 208. apsz.

hogy melyek azok a honosítási kellékek, amelyeket a kérelmezőnek igazolni kellett. A Rapalszky Gyula honosítási kérelmét felterjesztő alispáni levélben szerepelt, hogy az illető rendelkezett községi felvételi ígervénnyel. A helyben lakást igazoltnak vélték az által, hogy Rapalszky 1869 és 1880 között belföldön tartózkodott. Magaviselete ellen nem lehetett kifogást emelni. Elegendő keresettel rendelkezett, hogy magát eltartsa, a közterhekhez pedig hozzájárult, ezt az illetékes adóhivatal bizonyítványával igazolta. Az alispán szerint a kérelmező mindenben eleget tett az 1879: L. tc. 6. és 8. §-aiban felállított feltételeknek.³⁰

2. Az állampolgárság elvesztése

Az első állampolgársági törvényünk öt jogcímet sorolt fel, amelyek alapján a magyar állampolgárságot el lehet veszíteni. Ezek a következők: az elbocsátás, a hatósági határozat, a távollét, a törvényesítés és a házasság (Ladik, 1932. 11-12; Kisteleki, 2000. 57-58). Az a személy, aki idegen állampolgárságot szerzett, előző állampolgárságáról önként lemondott, mert „két urnak nem lehet egyszerre szolgálni” (Korbuly, 1874. 229-230). A törvény ezen felsorolása szintén taxatív. Lemondással nem lehetett elveszíteni a honosságot. A magyar állampolgár mindaddig megtartotta honosságát, míg azt a fentebb említett valamelyik módon el nem veszítette még akkor is, ha közben más ország állampolgára lett. Az állampolgári kötelezettségeket még ebben az esetben is teljesíteni kellett (Kiss, 1886. 152; Molnár, 1929. 106). Az állampolgárság elvesztésének eseteit számos szerző ismerteti (Szita, 1993. 348; Kiss, 1886. 152; Kmety, 1911. 78; Ferdinándy, 1902. 243; Horváth, 1894. 124; Molnár, 1929. 106; Vutkovich, 1904. 183; Eötvényi, 1911. 64).

Az állampolgársági kapcsolat egyáltalán nem felbonthatatlan, hiszen az illető akaratától függött. A kivándorlás legkézenfekvőbb következménye az állampolgárság megszűnése, amely történhetett elbocsátási kérelemmel és egyéb tények által kifejezett módon. Az utóbbi esetben tartozott, ha valaki kivándorolt, és a meghatározott időn belül nem tért vissza (Korbuly, 1874. 230).

Az Ausztriával kialakult közjogi viszony ellenére elveszítette magyar állampolgárságát az a személy, aki osztrák állampolgárságot nyert, osztrák férfihoz ment feleségül, vagy osztrák állami szolgálatba lépett anélkül, hogy arra a magyar hatóságok megbízást adtak. Az utóbbi alól kivételt képeztek azok a személyek, akik a közös ügyek vitelében láttak el feladatokat.³¹ A két országban nem létezett egységes állampolgársági jog.³²

---

³⁰ Az alispáni levél: 6358/1880. sz. In: MOL K 150. 1880. I. 10. 53799. jksz. 19322. apsz.

³¹ Az 1868: XL. tc. 24., 41. és 55. §-ai alapján a védkötelezettség alóli felmentést a közös hadügyminiszter adta meg (Korbuly, 1874. 231).

³² Bernatzik egy általános osztrák állampolgársági jogról beszélt. Ismertette a kiegészést követő legfontosabb szabályokat (Bernatzik, 1911. 396-423).

Az állampolgárság elvesztésével az azzal összefüggő jogok is megszűntek; ez vonatkozott a magyar nemességre is. Balogh szerint az „állampolgárság önmagától meg nem szűnik, hanem mindig csak az állampolgárnak oly ténye által, [...] mely az állampolgárság elvesztését” vonta maga után.³³ Mindaddig, amíg az illető nem veszítette el a magyar állampolgárságát, a kötelezettségeket (pl. védkötelezettség) teljesítenie kellett.

Elbocsátás

Az állampolgárság elvesztésének első esete az elbocsátás.³⁴ A törvény lehetőséget adott a magyar honpolgárok részére, hogy állampolgárságukat megszüntessék és a magyar állam kötelékéből kilépjenek. Az elbocsátás létrejöttéhez az egyéni és az állami akaratnak találkozni kellett, tehát nem elég, ha egy állampolgár egyoldalúan lemondott honosságáról, mert az ilyen kijelentésének nincs joghatása (Ferenczy, 1930. 74–75).

Az elbocsátást tovább nehezítette a névváltoztatás vagy a pontatlan névhasználat, ami a személyazonosság kiderítését hátráltatta. Jantay Lajos hadkötelezettségének vizsgálata közben merült fel, hogy a keresztnéve nem Lajos, hanem Gusztáv.³⁵

A magyar állampolgárnak az alábbi feltételeket kellett igazolnia az elbocsátáshoz. Ügyelni kellett, hogy az illető ne álljon büntetőeljárás és bírósági ítélet végrehajtása alatt (Ferenczy, 1930. 77; Pongrácz, 1938. 27–28; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 28). A gyakorlat alapján megállapítható, hogy a kérelemhez csatolni kellett még a születési bizonyítványt, a házassági és a születési anyakönyvi kivonatot is.³⁶ Kteinel Ignácz kérelmében előadta, hogy 1840-ben született és községi illetőséggel rendelkezik. Az osztrák állampolgárságot akarta megszerezni, és kérte a magyar állam kötelékéből való elbocsátást. Igazolta, hogy adótartózása nincs, és „bűnvizsgálat” alatt sem áll, amit a soproni törvényszék által kiállított bizonyítvánnyal tanúsított.³⁷

³³ Ilyen cselekedet lehetett a kivándorlás, de mulasztással is meg lehetett valósítani (Balogh, 1901. 79).

³⁴ Az 1879: L. tc. 21–30. §-a együtt taglalta a magyar állampolgárság hatósági határozattal történő elvesztését az elbocsátással. Ez a két jogcím teljesen különbözött egymástól (Vajda, 1939. 6–9; Bródy, 1938. 24, Némethy, 1938. 7–8; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 27–29).

³⁵ MOL K 150. 1886. I. 10. 72947. jksz. 726. apsz. Az elbocsátási okirat megtalálható: MOL K 150. 1886. I. 10. 34909. jksz. 726. apsz. Kohn Vilmos Korvinra változtatta vezetéknévét. Az elbocsátási okiraton már a Korvin szerepelt. MOL K 150. 1888. I. 10. 13528. jksz. 1733. apsz. A névváltoztatási kérelem megtalálható: MOL K 150. 1889. I. 10. 40056. jksz. 40056. apsz., MOL K 150. 1889. I. 10. 55685. jksz. 40056. apsz., Reichenstein Salamon ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 3284. jksz. 3284. apsz.

³⁶ Kaiser Nathán elbocsátási ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 20330. jksz. 963. apsz. Telalovits Milán kivándorlási ügyében is csatolták az anyakönyvi kivonatot, amelyet az Alibumáron lévő Gyümölcsoltó Boldogasszony egyházközség állított ki. MOL K 150. 1890. I. 10. 22618. jksz. 2750. apsz. A családi állapot tisztázása miatt kellett a születési és az esketési bizonyítványokat mellékelni. Celle Sándor ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 59506. jksz. 556. apsz., Hidecz János ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 8057. jksz. 2114. apsz., Meissner Károly ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 23879. jksz. 1751. apsz., György György ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 26326. jksz. 975. apsz. Miller Márton a keresztlevelet felszólítás ellenére sem küldte el, ezért vizsgálatot indítottak. Az elbocsátási okiratban gyermekeinek neve is szerepelt. MOL K 150. 1880. I. 10. 35007. jksz. 11174. apsz.

³⁷ MOL K 150. 1882. I. 10. 23135. jksz. 23135. apsz.

Szintén a gyakorlat bizonyította be, hogy a kivándorló személyek községi illetőségét is fel kell tüntetni a kérvényben. Fischer Ferencz ügyében az illetőséget nem tudták megállapítani, aminek következtében az alispán nem terjesztette fel az ügyet a belügyminiszterhez.³⁸

A kérelmezők által benyújtott bizonyítványokkal külföldön visszaéltek, és koldulásra használták fel. Az elbocsátási okirat kiállításakor az érdekelt félnek vissza kellett juttatni a katonai iratokat, a születési és az esketési bizonyítványt, a munka- és a cselédkönyveket, amelyekre rá kellett vezetni, hogy „a magyar állam kötelékéből elbocsáttatott”, és rá kellett nyomni a belügyminiszter pecsétjét. Minden más iratot, az útlevelet, az igazolási jegyet, honossági és illetőségi bizonyítványt az érintett személynek kézbesíteni kellett; ha nem lehetett, mert külföldön tartózkodott, akkor az illetékes cs. és kir. követségen vagy ügynökségen kellett elhelyezni. Az okirat kézbesítését követő egy év letelte után pedig meg kellett semmisíteni a papírokat.³⁹

Pollátsek József elbocsátása ügyében a belügyminiszter hiánypótlásra szólította fel a kérelmezőt. Csatolni kellett a községi illetőségi bizonyítványát, gyermekei születési anyakönyvi kivonatát és a 45 kr illeték befizetéséről szóló bizonylatot.⁴⁰ Ugyanezeket az iratokat és a házassági anyakönyvi kivonatot kellett felterjesztenie Zibrid Antalnak is.⁴¹

A fentebb felsorolt feltételeken kívül egy kiskorú személynek a következőket is teljesíteni kellett. A kérelmezőnek rendelkezési képességgel bírnia, vagy ha kiskorú, akkor édesapja beleegyezését kellett megszereznie, illetve az elbocsátáshoz gyámja vagy gondnoka hozzájárulását. A kérelmeket nemcsak a szükséges mellékletekkel kellett ellátni, hanem indokolni is kellett. Scheiner Ignác Nathán előadta, hogy azért akar családjával (feleségével és kiskorú gyermekeivel) kivándorolni az Amerikai Egyesült Államokba, mert megélhetési problémákkal küszködnek. Az apa munkanélküli, családja fenntartása veszélybe került. Scheiner kijelentette, hogy községi és állami adótartozása nincs. A család elbocsátása ellen törvényes indok nem merült fel.⁴²

A nagykorú gyermekek saját jogon kérhették az elbocsátást; ez megállapítható a belügyminiszter gyakorlata alapján.⁴³ Egy másik esetben kiderült, hogy Unger Bertát nagykorúsították, így kérhette a kivándorlás engedélyezését. A belügyminiszter kiállította az elbocsátási okiratot.⁴⁴

---

³⁸ MOL K 150. 1882. I. 10. 37333. jksz. 2128. apsz.

³⁹ MOL K 150. 1889. I. 10. 2757. jksz. Az alapszám olvashatatlan. A körrendeletet 1889. május 8-án bocsátották ki. A külügyi szerveket a közös külügyminiszter értesítette.

⁴⁰ MOL K 150. 1880. I. 10. 1570. jksz. 84. apsz. A felterjesztés a 3336/1880. sz. alispáni levélben olvasható.

⁴¹ MOL K 150. 1882. I. 10. 50855. jksz. 56. apsz. Hiánypótlásra szólították fel Diamant Adolfot. Az osztrák állami kötelékbe való felvételi ígérvényt kellett beszerezni. MOL K 150. 1883. I. 10. 7656. jksz. 7656. apsz., Trajcsik József-ügy: MOL K 150. 1886. I. 10. 71206. jksz. Alapszám nem található.

⁴² K 150. 1884. I. 10. 23520. jksz. 1501. apsz.

⁴³ Tricht György nagykorú gyermeke, Mária külön kérelmezte az elbocsátási okirat kiállítását. MOL K 150. 1887. I. 10. 4395. jksz. 4394. apsz. Az elbocsátási okirat: MOL K 150. 1886. I. 10. 69341. jksz. 41293. apsz.

⁴⁴ MOL K 150. 1882. I. 10. 29409. jksz. 29409. apsz.

Özvegy L. Salamonné gyermekei a 12 éves kort már betöltötték, ezért az anyának alá kellett íratni a gyerekekkel a kérelmeket, amelyeket be kellett terjeszteni az árvaszékhez. A gyámhatóság a törvényben rögzített feltételeket nem vizsgálhatta meg, mert az a belügyminiszter hatáskörébe tartozott. Feladata csak a kiskorú személy magánjogi viszonyainak védelme lehetett.⁴⁵ Hockenburger Ferencz elbocsátási ügyében is ki kellett kérni az árvaszék mint gyámhatóság hozzájárulását a kérelmező kiskorúsága miatt.⁴⁶ A kivándorláshoz az apa hozzájárulását kellett beszereznie Krieg Józsefnek, mert kiskorú volt a kérelem benyújtásának időpontjában. A folyamodó csak a 23. életévét töltötte be, amit az elbocsátási okirat is alátámaszt.⁴⁷ Ha az apa nem élt volna, a gyámhatóság hozzájárulását kellett volna megszerezni.

Az állampolgárság elbocsátás útján történő megszüntetése kiterjedt az elbocsátott férj feleségére is (Vajda, 1939. 9; Bródy – Bán, 1938. 19; Vutkovich, 1904. 185; Molnár, 1929. 107; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 243; Balogh, 1901. 80). Egy bizonyos V. Menyhért elbocsátási ügyében kiderült, hogy az apa Mihály nevű fiára nézve is kérte az elbocsátás megállapítását, aki a kérelem benyújtása idején honvédelmi kötelezettségét teljesítette. A miniszter hozzájárult az elbocsátáshoz. A család az Amerikai Egyesült Államokba költözött.⁴⁸

Abban az esetben, ha a feleség és a gyermekek nem költöztek ki az országból, a törvény biztosította számukra, hogy ne maradjanak hontalanok. Függetlenítette őket a családfő jogállásától, és kimondta, hogy az elbocsátás ténye csak akkor terjed ki rájuk, ha a férjjel, illetve az apával együtt hagyták el az országot. Az 1883-ban kelt igazságügy-miniszteri átiratból kitűnik, hogy a kérelmező gyermekei, az 1864-ben született Iván és az 1866-ban született Miklós továbbra is magyar állampolgárok maradtak (Berényi – Tarján, 1905. 79; Pongrácz, 1938. 28; Kmety, 1911. 79; Kiss, 1886. 153; Balogh, 1901. 80).

Vélelmezték, hogy a családfő akarata megegyezik a család többi tagjának szándékával, akik passzív magatartásukkal kifejezheték az ellenkezőjét. Ez a szabály nem érvényesült, ha a család már korábban külföldre költözött.

A férjes nő saját jogán is kérhette az elbocsátást. Ebben az esetben a joghatás másként alakult a család többi tagjára nézve, hiszen az elbocsátás csak a kérelmezőre terjedt ki (Czebe, 1930. 370, Ferenczy, 1930. 78). A házassági köteléket a törvény nem tekintette az elbocsátás akadályának. Az állampolgársági törvény megengedte, hogy csak az egyik házastárs költözzön ki az országból. Ez azt eredményezhette, hogy a házastársak

⁴⁵ 58.993/1903. BM hat.

⁴⁶ MOL K 150. 1878. I. 10. 29487. jksz. 16982. apsz. A kérelmezőt 1884-ben visszahonosították. MOL K 150. 1884. I. 10. 1248. jksz. 1248. apsz., Rofjatek Alajos ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 7764. jksz. 193. apsz.

⁴⁷ MOL K 150. 1885. I. 10. 22029. jksz. 901. apsz. A főjegyző felterjesztette a gyámhatósági nyilatkozatot özvegy Hoffmann Károlyné kivándorlási ügyében. MOL K 150. 1886. I. 10. 30531. jksz. 369. apsz.

⁴⁸ MOL K 150. 1882. I. 10. 29409. jksz. 29409. apsz.

különböző állampolgársággal rendelkeztek volna. Nem jelentett az sem problémát, ha az illető felesége ismeretlen helyen tartózkodott.

Uhrik Mihály 1884-ben kérte az elbocsátását, de az eljárás alatt meghalt. Az özvegy, Horváth Zsuzsa ezt követően nem ragaszkodott az elbocsátáshoz. A férje az eljárás alatt befizette a hadmentességi díjat, amelyet az özvegynek visszaküldtek.⁴⁹ Egy másik esetben Mauser Pál kérte az elbocsátást, amelyet a belügyminiszter 1882-ben teljesített, de a kérelmező ugyanabban az évben meghalt Miklósfalván. Az elbocsátás kiterjedt a feleségére és a kiskorú gyermekeire. Ha a gyermekek nem a mostohaanyjuk, hanem a gyámhatóság felügyelete és gondozása alatt állnának, be kellene szerezni a gyámhatósági jóváhagyást is. A kérelmező első házasságából származott Magdolna, Erzsébet, Teréz, Zsuzsanna, Mária és Pál. A kérelmező második feleségétől született Mátyás nevű gyermeke. Az alispáni levélből kiderült, hogy a mostohagyermek nem álltak külön gyámság alatt, így a gyámhatósági hozzájárulást nem kellett beszerezni. Mauser halálát követően a család nem költözött Amerikába. Az elbocsátási okiratot az özvegy nem tudta visszaküldeni, mert időközben elveszítette.⁵⁰ Egy másik állampolgársági ügyben özvegy Nikolics Kristófné mint gyermekeinek törvényes gyámja járt el. A kiskorú gyermekek Ausztriában történő letelepedéséhez a gyámhatóság támogatását is ki kellett kérni az 1877: XX. tc. 198. §-a alapján. A közigazgatási hatóság végzésben tájékoztatta a pozitív döntésről a feleket.⁵¹ A hajadon, nagykorú magyar állampolgárságú nő szintén saját jogán kérhette az elbocsátást.⁵²

Bizonyos esetekben csak a szükséges hatósági engedély beszerzését követően lehetett kezdeményezni az elbocsátását. Az elmebeteg elbocsátását csak az illetékes bíróság által kirendelt gondnok kérhette (Ferenczy, 1930. 79; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 180–182). Hess Dávid kérte családjának elbocsátását, de az okirat kiállítását követően idegrendszeri kimerülésben meghalt. Ennek ellenére az özvegy ragaszkodott a kivándorláshoz.⁵³ Az özvegy ebben az esetben már önjogán kérhette a magyar állam kötelékéből való elbocsátást. Hess Dávidról bebizonyosodott, hogy „hüdékes” elmebeteg, amelynek következtében a lipótmezei tébolydába zárták és Torontál vármegye árvaszéke ideiglenes gondnokot, Weiszmann Istvánt nevezett ki.⁵⁴ A nagykikindai királyi törvényszéket sürgették, hogy minél előbb döntsön a végleges gondnok kirendelésében. A bíróság jogerős ítélete alapján Weiszmann lett a gondnok. Hess Dávid „tápdíj”-át senki sem fizette meg,

⁴⁹ MOL K 150. 1884. I. 10. 61286. jksz. 44176. apsz.

⁵⁰ Az elbocsátási okirat: MOL K 150. 1882. I. 10. 29457. jksz. 607. apsz. Az ügyvel kapcsolatban: MOL K 150. 1884. I. 10. 12409. jksz. 2408. apsz.

⁵¹ MOL K 150. 1889. I. 10. 9075. jksz. 1438. apsz.

⁵² Halajkó Franciska is önjogán kérte a magyar állam kötelékéből való elbocsátását, mert nagykorúnak számított. MOL K 150. 1887. I. 10. 25793. jksz. 4333. apsz., Fischer Karolina ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 43981. jksz. 36489. apsz., Habrcer Klára ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 948. jksz. 948. apsz., Spiler Mária ügye: MOL K 150. 1889. I. 10. 1402. jksz. 1402. apsz., Fischel Róza ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 3784. jksz. 680. apsz., Ponder Teréz ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 12943. jksz. 2748. apsz.

⁵³ Özvegy Hess Dávidné elbocsátása. MOL K 150. 1889. I. 10. 595641. jksz. 2297. apsz.

⁵⁴ A tébolyda ápolási költségeinek kimutatása megtalálható a belügyi anyagokban. MOL K 150. 1889. I. 10. 50967. jksz. 3077. apsz.

amelynek következtében közköltségen ápolták. Halálát megelőzően a gondnoka segítségével intézkedett kivándorlása ügyében, amelynek következtében a bécsi illetőséget megszerezte.⁵⁵

A kérelmek kapcsán meglehetősen nagy figyelmet szenteltek az adófizetés ellenőrzésére. Hosner Miksa ügyében kiderült, hogy 40 ft községi adóhátraléka volt, amelyet ki kellett egyenlítenie a kérelmezőnek az elbocsátását megelőzően.⁵⁶ Az állampolgársági anyagokban azt is pontosan feltüntették, ha az illetőnek nincs adótartozása.⁵⁷

A férjzett nő elbocsátását meg lehetett tagadni abban az esetben, ha a férjének adóhátraléka volt.⁵⁸ Egy belügyminiszteri döntés értelmében az adókimutatásokat meglehetősen tágra határozták meg (Berényi – Tarján, 1905. 77). A hitközségi adóhátralékot is az elbocsátás akadályának tekintették, míg a kérvényező pótlólag be nem fizette (Berényi – Tarján, 1905. 77; Czebe, 1938. 369; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 179).

A miniszter szerint nem minden köztartozás számított adóhátraléknak. A magyar állam kötelékéből való elbocsátást nem akadályozta a lelencápolási költségtartozás. Hasonlóképpen a vásári és a piackerületi hátralék sem, mert ezeket nem lehetett a községi vagy a városi adók közé sorolni. Egy bizonyos Sz. Iván 300 ft összegű vásári és piacbérleti díjjal tartozott a község előljáróságának, de az nem akadályozta meg az elbocsátást (Berényi – Tarján, 1905. 77–78; Czebe, 1938. 371; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 179–180). Ezzel szemben a hitfelekezeti adók közteherjellegűek, amelyeket a kivándorlás előtt ki kellett egyenlíteni.⁵⁹

Az állampolgársággal járó kötelezettségek alóli mentesülés szándéka leginkább a védkötelezettség kapcsán jelentkezett. A kérelmezőnek rendezni kellett az állammal szembeni kötelezettségeit az elbocsátás előtt, amelyek között a katonai szolgálat teljesítése a legfontosabb. Az első állampolgársági törvény országgyűlési vitája során a miniszterelnök az elbocsátás és a védkötelezettség kapcsán a következőket mondta: „azok az állam kötelékéből csak akkor bocsáthatók el, ha a közös hadügyministertől; a honvédek pedig csak azon esetben, ha a honvédelmi ministertől kiköltözési engedélyt nyertek”. (P. Szathmáry, 1880. 353)

⁵⁵ MOL K 150. 1889. I. 10. 30929. jksz. 2297. apsz.

⁵⁶ MOL K 150. 1887. I. 10. 15269. jksz. 4166. apsz. Kender Henrik esetében 10 ft. adóhátralékot állapítottak meg. MOL K 150. 1885. I. 10. 37868. jksz. 2554. apsz.

⁵⁷ Neubauer József ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 13429. jksz. 3895. apsz., Neumann Simon ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 1913. jksz. 1850. apsz., Schöffner Jakab ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 48671. jksz. 1875. apsz., Gergasovics Károlyné ügye: MOL K 150. 1890. I. 10. 44638. jksz. 1447. apsz., Rain György ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 3077. jksz. 3077. apsz., Szatesin Juon ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 2775. jksz. 2775. apsz., Haspel György ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 39377. jksz. 2975. apsz. Ebben az esetben adóhivatali kimutatással lehetett igazolni, hogy a kérelmezőnek nincs adóhátraléka. Stochetzberg Vilmos ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 85185. jksz. 936. apsz.

⁵⁸ Az 1883: XLIV. tc. (a közadók kezeléséről) 95. §-a értelmében a családfőre kivetett kereskedelmi adót szabályozta.

⁵⁹ Az 1889. évi belügyminiszteri határozatban (2.320/1889. BM hat.) kiemelték, hogy az izraelita hitközséggel szemben fennálló tartozásokat ki kellett fizetni. Az érintett felet értesíteni kellett erről a kötelezettségéről (Ferenczy, 1930. 180–181).

A sorhadi, a tartalékos és a póttartalékos szolgálatban álló személyeket akkor lehetett elbocsátani, ha azt a hadügyminiszter is engedélyezte.⁶⁰ Azokat, akiket ilyen kötelezettség nem terhelt és nem mentettek fel a sorkatonai szolgálat alól, de betöltötték a 17. életévüket, csak akkor lehetett elbocsátani, ha az illetékes törvényhatóság igazolta, hogy nem a védkötelezettség alóli mentesülés a cél. A véderőről szóló törvény szerint hadkötelesnek minősült minden 21. életévét betöltött férfi. Természetesen ez alól lehetett kivétel (Berényi – Tarján, 1905. 78–79; Pongrácz, 1938. 20; Balogh, 1901. 79).

Azok a hazai polgárok, akik a szolgálati kötelezettségből azelőtt léptek ki, hogy a meghatározott időt letöltötték és elbocsátó levelet kaptak volna, ilyen módon minden további engedély nélkül kérhették állampolgárságuk megszüntetését. Vétséget követtek el azok az állampolgárok, akik az Osztrák–Magyar Monarchia területét azért hagyták el, hogy a hadkötelezettséget elkerüljék, vagy az újoncozás ideje alatt a határon kívül tartózkodtak. Az 1889: VI. tc. 45. §-a szerint egy évig terjedő fogházzal és 1000 ft pénzbírsággal sújthatták az illetőt.

A kivándorláshoz szükséges elbocsátást a szolgálati kötelezettség teljesítése előtt a közös hadseregben vagy a haditengerészetben a közös hadügyminiszter, a honvédek esetében pedig a magyar honvédelmi miniszter engedélyezte (Vutkovich, 1904. 184; Horváth, 1894. 125; Kiss, 1886. 152; Balogh, 1901. 79). Az elbocsátást akkor tekintették érvényesnek, ha az illető személy azzal a szándékkal költözött külföldre az egy év alatt, hogy ott letelepedjen. Abban az esetben, ha a meghatározott idő alatt a kivándorlás elmaradt, akkor köteles a sorhadi szolgálatából hátramaradt részt letölteni.

A Magyarország és Ausztria között fennálló sajátos közjogi helyzet miatt az állampolgársági törvény kivételt tett a viszonyosság feltétele mellett azokra a hadkötelesekre, akiknek az osztrák állampolgárság elnyerését kilátásba helyezték. Ezeket a személyeket csak abban az esetben bocsátották el az állam kötelékéből, ha az általános feltételeket teljesítették (Berényi – Tarján, 1905. 71–73; Vutkovich, 1904. 185; Kmety, 1911. 79; Kiss, 1886. 153).

Ferdinándy Gejza szerint helytelenül lett megfogalmazva a honvédségről szóló 1890: V. tc. 25. §-a, miszerint „azon honvéd, a ki a monarchia másik államában nyer állampolgárságot, törvényes szolgálati kötelezettségének fenntartása mellett, az újabb illetőségi helyének megfelelő honvédségi csapathoz helyeztetik át” (Ferdinándy, 1902. 247). Szerinte a helyes szövegnek a következőképpen kellett volna szólnia: „azon honvéd, a ki a magyar állam kötelékéből elbocsátatik és Ő felsége többi örökös országaiban nyer állampolgárságot, új hazája törvényei szerint teljesítendő szolgálati kötelezettségének lerovása végett a viszonyosság feltétele mellett a cs. kir. osztrák honvédség megfelelő csapattestéhez helyeztetik át az illető cs. kir. osztrák honvédkövetség megkeresésére” (Ferdinándy, 1902. 247; Pongrácz, 1938. 26). A magyar honvédelmi miniszter egy átiratában közölte a magyar belügyminiszterrel, hogy nem ütközik akadályba azok elbocsátása, akik saját

---

⁶⁰ Ezen személyek szolgálati jogviszonyait az 1889: VI tc. (véderőtörvény), a honvédeket az 1890: V. tc. (honvédtörvény), és a népfölkelési kötelezettséget az 1886: XX. tc. (népfölkelési törvény) szabályozta (Molnár, 1929. 106).

korosztályuk besorozása idején azért nem rendelkeztek magyar állampolgársággal, mert később szerezték meg (Berényi – Tarján, 1905. 73).

Az állampolgársági ügyekből kiderült, hogy a honvédelmi miniszter mindig alaposan kivizsgálta az esetet. Böcs József cs. és kir. főpostai hivatalsegéd elbocsátási ügyében a honvédelmi miniszter kijelentette, hogy a kérelmezőt 1872-ben besorozták és idővel tartalékkállományba helyezték, így nem merült fel akadály az elbocsátással szemben a hadkötelezettség szempontjából.⁶¹ Krasser Hermann ügyében is kiderült, hogy 1869-ben önkéntesként teljesített szolgálatot; elbocsátásához a belügyminiszter hozzájárult.⁶²

Egy másik állampolgársági ügyben a honvédelmi miniszter kijelentette, hogy nem támogatja Nestor Mózes kivándorlási ügyét, mert az illető hadi szökevény. A hadköteles Bukarestben folytatta gimnáziumi tanulmányait. A tanulás csak a német szövetségi és a svájci egyetemeken esetében jelentett felmentést a hadkötelezettség teljesítése alól. A honvédelmi miniszter megállapította, hogy a „kérdéses egyén mint a bukaresti gimnázium növendéke, a hadkötelezettség alól való fölmentése egyáltalában nem bírt igénnyel”.⁶³ Nestor időközben betöltötte a 36. életévét, amiből következőleg hadkötelezettsége megszűnt, és besorozni sem lehetett. Ez a tény azonban nem jelentette azt, hogy az újonccsillítási kötelezettség alóli szökés vétsége miatt nem lehet felelősségre vonni. A miniszter kijelentette, hogy a bűncselekmény nem évült el, és hat hónapig terjedő fogsággal lehet büntetni a hadkiegészítési szabályok és a véderőtörvény 47. §-a alapján. A felelősségre vonás alól csak abban az esetben mentesülhet az illető, ha igazolta, hogy alkalmatlan a katonai szolgálatra. Az ügyben kihallgatási jegyzőkönyvet vettek fel. Utólag a belügyminiszter nem állította ki az elbocsátási okiratot.⁶⁴ Egy másik állampolgársági ügyben a következőt állapította meg a belügyminiszter: Bamlesku Romolus műegyetemi hallgató katonai kötelezettségét nem teljesítette, mert „hadképtelennek” minősítették 1883-ban. A katonai felülvizsgálati bizottság lúdtalpat állapított meg orvosi vizsgálat alapján, amelynek következtében a „vegyes sorozó bizottságok által a mindenkorra való hadképtelenség már az első korosztályban kimondható”.⁶⁵

Az elbocsátás előfeltétele, hogy a kérvényező személy eleget tegyen a magyar állammal szemben fennálló kötelezettségeinek, és ne azzal a szándékkal mondjon le állampolgárságáról, hogy éppen ezek alól mentesüljön (Pongrácz, 1938. 19). Mindezekből következett, hogy személyes kérelemre indították meg az eljárást, és csak magyar állampolgárt lehetett

⁶¹ 12086/1882. HM átirat. MOL K 150. 1882. I. 10. 27453. jksz. 293. apsz.

⁶² 38127/1881. HM átirat. MOL K 150. 1882. I. 10. 480. jksz. 480. apsz. A honvédelmi miniszter a legtöbb esetben nem találta aggályosnak az elbocsátást a védkötelezettség szempontjából. Pl. Schmelia Károly ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 61642. jksz. 42536. apsz. A vezetőknév bizonytalan, mivel az iratokban a Schmelia és a Schmelinszky is előfordult. Horváth Lajos Ede ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 57140. jksz. 16881. apsz. Böhm Józsefet azért mentették fel a hadkötelezettség teljesítése alól 1878-ban, mert özvegy édesanyjának a gyámja. 46536/1882. HM átirat. MOL K 150. 1883. I. 10. 43940. jksz. 3272. apsz., Gross Mór ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 64878. jksz. 53428. apsz.

⁶³ 9196/1878. HM átirat. MOL K 150. 1880. I. 10. 24778. jksz. 24778. apsz.

⁶⁴ MOL K 150. 1880. I. 10. 24778. jksz. 24778. apsz.

⁶⁵ 39347/1884. HM átirat. MOL K 150. 1884. I. 10. 73957. jksz. 73957. apsz.

elbocsátani (Ferenczy, 1930. 76; Tar, 1941. 20–21). Ezért a kérelem elintézésénél vizsgálni kellett, hogy az indítványt benyújtó személy magyar honos-e, továbbá, hogy miért volt szükség az állampolgárság megszüntetésére. Igazolnia kellett a magyar állampolgárságát.

A részletesen indokolt kérelmet és dokumentumokat a belügyminiszterhez címezve kellett leadni a törvényhatóság első számú tisztségviselőjénél. A kérvény formai követelményei között szerepelt, hogy azt azon törvényhatóság első számú tisztségviselőjénél (alispán, polgármester) kellett benyújtani, amelynek területén községi illetőséggel rendelkezett az illető (Berényi – Tarján, 1905. 80; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 185–186; Vutkovich, 1904. 185; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 243; Kiss, 1886. 153). Az alispán és a polgármester akadályoztatása esetén a főjegyző járt el az ügyben. Az is előfordulhatott, hogy a kérelmet nem a törvényhatóság elsőszámú tisztségviselőjéhez, hanem a szolgabíróhoz címezték.⁶⁶ A kérelmeket az esetek többségében a kivándorló személyek írták, előfordulhatott, hogy ügyvéd segítségét vették igénybe.⁶⁷ Mellékelni kellett a személyi adatokat igazoló okiratokat (pl. a házassági és a születési anyakönyvi kivonatokat) és egyéb bizonyítványokat (Ferenczy, 1930. 83–85). A kérelem után két pengőt, a melléletek után ívenként 30 fillért kellett fizetni (Pongrácz, 1938. 23; Bródy – Bán, 1938. 21). A gyakorlat alapján megállapítható, hogy általában a kérelmek után teljesítendő illetéket (bélyegilletéket) nem fizették meg. A belügyminiszter csak abban az esetben állította ki az elbocsátási okiratot, ha a kérelmező ezt a kötelezettségét is teljesítette.⁶⁸

Az állampolgársági törvény végrehajtásával kapcsolatos belügyminiszteri rendeletben rögzítették, hogy a tisztségviselők által kiállított bizonyítványban fel kellett tüntetni, hogy a kérelmet benyújtó állampolgár nem a védkötelezettség alól akart mentesülni, továbbá, hogy családjával együtt, vagy egyedül akar kivándorolni (Berényi – Tarján, 1905. 81–82). A határozatban az elbocsátott nevének és gyermekeinek a nevét feltüntették. A kézbesítés alkalmával pedig közölni kellett azokat a feltételeket, amelyek a határozatot érvénytelenítették (Berényi – Tarján, 1905. 81–82; Ferdinándy, 1902. 243). Előfordult, hogy az elintézésre megállapított határidő eredménytelenül telt el, ilyenkor kérelmezheték annak meghosszabbítását.⁶⁹

Azok a magyar állampolgárok, akik Ausztriába, a Német Birodalomba, vagy Szerbiába akartak kivándorolni, kötelesek voltak az illető állam kötelékébe történő felvételükre vonatkozó hatósági ígérvényt bemutatni, amelyet meg kellett hosszabbítani, ha időközben lejárt.

⁶⁶ Theumann Jakab ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 58329. jksz. 35236. apsz.

⁶⁷ Eker Ferenc ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 51691. jksz. 30957. apsz.

⁶⁸ Hoffmann Ferencnek 2 ft és 75 kr bélyegilletéket kellett megfizetni. MOL K 150. 1882. I. 10. 1578. jksz. 1578. apsz. Az elbocsátási oklevele megtalálható: MOL K 150. 1882. I. 10. 48642. jksz. 1578. apsz. A kérelem után járó illeték megfizetése sok esetben elmaradt, amelynek teljesítésére a kérelmezőt felszólították. Rudas György ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 57143. jksz. 1081. apsz., Friedmann Simon ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 53360. jksz. 1324. apsz., Reiz Henrik ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 15124. jksz. 3727. apsz., Gusztáv Frigyes ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 34335. jksz. 1615. apsz., Matitsch Ágoston ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 3775. jksz. 3775. apsz., Schwartz Dávid ügye: MOL K 150. 1886. I. 10. 13295. jksz. 175. apsz., Herzfeld János ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 89. jksz. 89. apsz., Buchner Jakab ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 60550. jksz. 3683. apsz., Stern Sámuel ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 2317. jksz. 2317. apsz.,

⁶⁹ Meckratz János ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 1112. jksz. 1112. apsz.

A kérvényhez szükséges adóigazolást a magyar királyi adóhivatalnak kellett kiállítania. Szintén csatolni kellett az illetékes hadkiegészítő parancsnokság által kibocsátott katonai törzskönyvet vagy a honvédségi anyakönyvi lapok hiteles másolatát, ha az elbocsátott személy vagy családjában bárki védköteles korú. A parancsnokság előzetesen abban az esetben vizsgálta meg az ügyet, ha a kérelmező a hadsereg (a haditengerészet) vagy a honvédség kötelékében állt.

A hadmentességi díjat is ki kellett egyenlíteni az azt kiállító adóhivatal pénztáránál. Az itt kapott nyugtát szintén csatolni kellett a kérvényhez. A pénzügyi igazgatósághoz (az adófelügyelőhöz) küldték el azon személyek folyamodványait, akik a 21–35 év közötti hadköteles kort esetleg túllépték. Gyakran előfordulhatott ugyanis, hogy a hadköteles egyének nem az 1889: VI. tc. által meghatározott rendes korosztályban, hanem évek múlva kerültek sorozás alá. Rájuk nézve csak később lehetett megállapítani, hogy alkalmasak-e a katonai szolgálatra, vagy hadmentességi díjat kell fizetniük.

Zibrid Antal elbocsátási ügyében az 1880: XXVII. tc. 10. §-a 4. pontja alapján kellett a hadmentességi díjat megállapítani és a 20 ft-ot befizetni az adóhivatalhoz.⁷⁰ Schnabel József ügyében megállapított 15 ft hadmentességi díj befizetésére vonatkozó felhívást a Pénzügyi Közlönyben tették közre 1881-ben. A kérelmező a kihallgatása alkalmával törlesztette az adósságát.⁷¹ Bittamann Ignátz kivándorlási ügyéhez csatolták a Nyitra megyei királyi adóhivatal jegyzékét. A pénzügyminisztérium 20 ft hadmentességi díjat állapított meg az 1879 és 1882 közötti időszakra.⁷² Ki kellett kérni a pénzügyminiszter véleményét, ha adóhátralék merült fel (Ferdinándy, 1902. 243).

A szabályszerűen benyújtott kérvényeket a véleményes jelentéssel együtt haladéktalanul felterjesztették a belügyminiszterhez. A hiányosan beadott kérelmeket a félnek visszaküldték (Berényi – Tarján, 1905. 82–83).

Az elbocsátási okirat kézbesítésének napjaként nem azt az időpontot kellett figyelembe venni, amikor törvényes képviselője, hanem amikor a jogosult saját kezűleg átvette.⁷³ A Serbanescu Iuon kivándorlási ügyében megküldött elbocsátási okirat kézbesítésének

⁷⁰ A belügyminiszteri anyagokból kiderült, hogy a Nagy Küküllő megye alispánját szólították fel e kötelezettség teljesítésére. MOL K 150. 1881. I. 10. 38368. jks. 31287. apsz. A kérelem kiegészítéséről a 11129/1881. sz. alispáni levél tanúskodik. MOL K 150. 1882. I. 10. 50955. jks. 56. apsz. Kaiser Natánnak 15 ft hadmentességi díjat kellett befizetni. A 15739/1882. sz. alispáni levél. MOL K 150. 1882. I. 10. 20330. jks. 963. apsz.

⁷¹ 33131/1882. PM átirat. MOL K 150. 1882. I. 10. 33278. jks. 952. apsz. Brandeis Emil kivándorlási ügyében is a Pénzügyi Közlönyben tették közzé a hadmentességi díj befizetését tartalmazó pénzügyminiszteri döntést. MOL K 150. 1882. I. 10. 35682. jks. 1638. apsz. Pollák Vilmos elbocsátási ügyében megállapított hadmentességi díj megfizetésére való felszólítást szintén a Pénzügyi Közlönyben hirdették ki. Pollák Vilmos elbocsátási okirata: MOL K 150. 1884. I. 10. 1328. jks. 390. apsz., Özvegy Pollák Róza elbocsátási ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 11271. jks. 390. apsz.

⁷² MOL K 150. 1882. I. 10. 70406. jks. 1662. apsz., Cloaje János ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 35216. jks. 512. apsz., Radnik József ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 3848. jks. 3848. apsz., Imerzin János ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 58885. jks. 34011. apsz., Stanovszky Nándor ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 30830. jks. 769. apsz., Kappel Mihály ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 44971. jks. 905. apsz., Brückner Gyula ügye: MOL K 150. 1883. I. 10. 6441. jks. 6441. apsz., Kunits Jakab ügye: MOL K 150. 1885. I. 10. 9403. jks. 9403. apsz., Buchta Pál ügye: MOL K 150. 1890. I. 10. 45099. jks. 1746. apsz.

⁷³ 33.181/1889. BM hat. Pollák Adolf a kivándorlási engedélyét nem vette át. MOL K 150. 1883. I. 10. 68837. jks. 93. apsz.

napját (1881. december 12.) a főjegyző által küldött levél tanúsította.⁷⁴ A gyakorlat alapján kimutatható, hogy minden egyes elbocsátáskor pontosan feltüntették a kézbesítés időpontját.⁷⁵ A kézbesítést a „vétbizonyítvány” is tanúsíthatta a belügyi jegyzőkönyvi adatok alapján.⁷⁶

Az elbocsátás véglegesen a kiköltözéssel vált érvényessé. A törvény az ország területének elhagyására egyéves időtartamot határozott meg, amelyet a kézhezvételtől kellett számítani. Ez alatt az idő alatt az illető személynek jogában állt megváltoztatni álláspontját, és nem is kellett megindokolnia. Az elbocsátott jogai és kötelességei az átmeneti időszakban szüneteltek, de nem szűntek meg (Ferenczy, 1930. 81). Az állampolgársági iratokból kiderült, hogy a belügyminiszterrel közölték a kiköltözés napját.⁷⁷ Előfordult, hogy az elbocsátási okiratot nem lehetett kézbesíteni. Fensch Mária esetében az okiratot az osztrák-magyar ügynökséghez küldték Belgrádba, és az elnöki irattárban helyezték el.⁷⁸

Az elbocsátó okiratnak megvolt az a nagy előnye, hogy ezáltal igazolták, hogy a kérelmező az állammal szemben fennálló kötelezettségeit teljesítette (Czebe, 1938. 24–30). A gyakorlatban megesezt, hogy az illető utóbb elállt szándékától, és nem költözött külföldre.⁷⁹

Előfordult, hogy a kérelmező levelében nem csak saját maga, hanem nagykorú testvérei elbocsátását is kérte, ennek érvényességéhez meghatalmazást kellett beszerezni. Traizreiter Győző két nagykorú fia (Márton és Viktor) elbocsátása kapcsán megállapították, hogy a folyamodó csak abban az esetben kérhette gyermekei nevében a kivándorlást, ha a kérelemhez hozzájárulnak. Az alispán szerint ilyen formában nem lehetett teljesíteni a kérelmet, ezért a belügyminiszter által kiállított elbocsátási okiratban a gyermekek nevei nem szerepeltek.⁸⁰

⁷⁴ A 183/1882. sz. alispáni levél. MOL K 150. 1882. I. 10. 4494. jks. 204. apsz.

⁷⁵ Bócs József ügye: MOL K 150. 1882. I. 10. 27453. jks. 293. apsz., Jakab József ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 49549. jks. 27403. apsz. Ebersberg Ottokár Ferenczet a magyar állam kötelékéből 1881-ben bocsátották el. MOL K 150. 1882. I. 10. 2459. jks. 2459. apsz. Az elbocsátási okirata megtalálható: MOL K 150. 1881. I. 10. 15779. jks. 10436. apsz.

⁷⁶ MOL K 150. 1886. I. 10. 27630. jks. 304. apsz. Kasser Hermann esetében a kézbesítési ív tanúsította az átvétel napját. MOL K 150. 1887. I. 10. 480. jks. 480. apsz. A folyamodó az ügy sürgetését kérte. MOL K 150. 1887. I. 10. 46184. jks. 6807. apsz. A kézbesítés napját mindig feltüntették az iratokon. Zóher Ferencz ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 1892. jks. 1888. apsz., Czimermann Károly ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 62507. jks. 1691. apsz., Weigl János ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 1489. jks. 1489. apsz., Preis János ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 32108. jks. 1564. apsz., Dimitrin Miklós ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 29209. jks. 1566. apsz., Szigetvári András ügye: MOL K 150. 1888. I. 10. 21811. jks. 1572. apsz., Schön Fülöp ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 9154. jks. 4572. apsz., Praeterhoffer János ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 64198. jks. 4573. apsz., Politzer Adolf ügye: MOL K 150. 1887. I. 10. 21667. jks. 4602. apsz.

⁷⁷ A kiköltözés napját be kellett jelenteni. Kurzweil Samu ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 60686. jks. 3208. apsz., Ninik György ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 3705. jks. 3705. apsz. Ninik György elbocsátási okirata megtalálható: MOL K 150. 1883. I. 10. 7563. jks. 14897. apsz.

⁷⁸ Fensch Ferencz kivándorlás kapcsán található meg Fensch Mária ügye: MOL K 150. 1886. I. 10. 43951. jks. 708. apsz. Fensch Mária elbocsátási okirata megtalálható: MOL K 150. 1886. I. 10. 4372. jks. 708. apsz.

⁷⁹ Spiegelhalter Sarolta ügye: MOL K 150. 1886. I. 10. 40097. jks. 725. apsz., Hermann Manó ügye: MOL K 150. 1880. I. 10. 29808. jks. 12463. apsz.

⁸⁰ MOL K 150. 1884. I. 10. 16259. jks. 3395. apsz., Komendo János ügye: MOL K 150. 1884. I. 10. 249. jks. 249. apsz. Königsberger Miksa nagykorú gyermekének külön állítottak ki okiratot. MOL K 150. 1884. I. 10. 18419. jks. 2889. apsz.

A gyakorlat alapján megállapítható, hogy az állampolgárság megszűnésének leggyakoribb esete az elbocsátás, amelynek elintézése körül számos jogi probléma merült fel. A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter a szabályok pontos alkalmazása mellett próbálta megoldani az állampolgársági ügyeket, külön figyelve, hogy az elbocsátáshoz szükséges kérelmeket és mellékleteket a törvényhatóságok kellő körültekintéssel terjesszék fel.

Hatósági határozat

Elveszítette magyar állampolgárságát az a személy, aki felhívás ellenére sem tért vissza a magyar korona országai területére. A felszólítást egy hivatalos lapban kellett közzétenni, és az illető csak akkor veszítette el a magyar állampolgárságát, ha a harmadik felszólítást követő egy éven belül sem tért vissza.

Az állam nem engedhette meg, hogy egy állampolgár magatartásával az ország érdekeit sértse. Természetesen az a tény, hogy valaki más állam szolgálatában állt, még nem elegendő a kizáráshoz (Ferenczy, 1930. 91–92).

Idegen államnak minősült Magyarországon kívül minden más ország, még Ausztria is. A kiegyezés miatt a törvény e szakaszát nem alkalmazták az osztrákokkal szemben (Berényi – Tarján, 1905. 87). Az osztrák állam szolgálatában lévő személyeket is meg lehet fosztani állampolgárságuktól. (Kmetty, 1911. 80). Az állampolgárság megfosztásához szükséges, hogy az érintett személy tevékenysége a magyar állam ellen irányuljon. A hatósági határozat egyoldalú állami intézkedés volt, amely tulajdonképpen az állampolgárság megszüntetését jelentette (Szita, 1993. 349).

Miután a belügyminiszter megállapította a jogsértést, felszólították az illető személyt, hogy a törvényben meghatározott idő alatt lépjen ki a szolgálatból (Kisteleki, 1996/97. 51; Némethy, 1938. 8–12; Tar, 1941. 21; Czebe, 1938. 383–384; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 186–187; Bródy – Bán, 1938. 21). Ha ezt teljesítette, állampolgárságának elvesztését határozatilag nem lehetett kimondani. Ellenkező esetben a magyar honosság megszűnését hivatalból vették figyelembe, szemben az elbocsátással, ahol a fél kérelmére indult meg az eljárás. A hatósági határozat egyszerűen csak deklarálta az állampolgárság megszűnését, s ezt a miniszterelnök tudomására kellett hozni (Kiss, 1886. 154; Kmetty, 1911. 80; Horváth, 1894. 126; Molnár, 1929. 107, Eöttevényi, 1911. 68; Vutkovich, 1904. 186). A döntést a belügyminiszter, a horvát bán vagy a határőrvidék vezetője hozhatta meg. A törvényben meghatározott eseten kívül nem lehetett kizárás útján elveszíteni az állampolgárságot.

Az 1880. évi végrehajtási rendelet ezt az elvesztési jogcímet is érintette, amely szerint a belügyminiszternek be kellett jelenteni minden esetet, ami okot adhatott a kizárára (Berényi – Tarján, 1905. 87–88). A hatósági határozattal történő megfosztás a magyar nemesi rangot is megszüntette, hasonlóképpen az elbocsátáshoz (Kmetty, 1911. 80).

A hatósági határozat a távolléthez hasonlóan lehetővé tette, hogy egy magyar állampolgár úgy veszítse el honosságát, hogy nem szerez újabb állampolgárságot. Az állampolgárság elvesztése így könnyen szankció jelleget kapott, s ez ellenkezett azzal a nemzetközi elvvel, hogy büntetésből senkit sem lehetett honosságától megfosztani.

Távollét

Egy máig vitatott jogintézménye a magyar állampolgársági jognak a távollét. A távollét fogalmán a magyar állampolgárnak az ország határain kívül való tartózkodását értették. E definíció tartalmát természetesen csak úgy tudjuk megérteni, ha figyelembe vesszük az országhatárok változásait is. 1921. június 26-a előtt az ország területe alatt a magyar korona területét kellett érteni. A magyar felségterülethez tartozónak számítottak nemzetközi jogi értelemben a magyar királyság külképviseletének használatában lévő épületek és a magyar felségjelzessel ellátott hajók (Ferenczy, 1930. 87–88).

A távollét kezdő időpontja az a nap, amelyen az illető az ország területét elhagyta, vagy – ha útlevéllal távozott – amikor az útlevele lejárt, továbbá amikortól nagykorú lett (feltéve, hogy az apa jogán előzőleg még nem veszítette el állampolgárságát), vagy a gondnokság, illetve a gyámság megszűnt (Ferenczy, 1930. 89–90; Molnár, 1929. 107; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 250; Kmety, 1911. 80). A törvény 48. §-ának utolsó bekezdése világosan kimondta, hogy a tízévi távollét a törvény hatálybalépésétől számítandó. Ezt követően veszíthette el valaki távollét folytán magyar állampolgárságát (Nagy, 1907. 114; Fűrész, 2007. 249). Az 1879: L. törvénycikknek nincs kihirdetési záradéka, amely meghatározná a törvény hatálybalépésének időpontját. Az 1870: XIII. tc. világosan kimondta, hogy ebben az esetben a jogszabály az országgyűlési kihirdetéstől számított 15. napon lép életbe. Ettől az időponttól kellett számítani a távollét idejét (Ferenczy, 1930. 188). A honossága csak abban az esetben szűnt meg, ha az illetőnek a tíz év alatt a magyar állammal semmilyen kapcsolata sem volt.

Megszűnt a magyar állampolgársága annak a személynek, aki a magyar kormány vagy az osztrák–magyar közös miniszterek megbízása nélkül legalább tíz évig folyamatosan a magyar korona területén kívül tartózkodott (Balogh, 1905. 92; Hajas, 2005. 261; Vutkovich, 1904. 186; Eöttevényi, 1911. 68; Molnár, 1929. 107; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 244; Kmety, 1911. 80; Balogh, 1901. 80). Az érintett személynek cselekvőképesnek kellett lenni. Ez azt jelentette, hogy a kiskorú és a gyámság vagy gondnokság alatt álló személy saját jogán nem veszíthette el honosságát.

A magyar állampolgárságnak távollét címén történő elvesztése kiterjedt a távollévő férfival együtt élő házastársra és az apai hatalom alatt álló kiskorú gyermekeikre (Hajas, 2005. 261; Eöttevényi, 1911. 68). Molnár szerint a kiskorúak nem veszíthették el távollét címén a magyar állampolgárságukat (Molnár, 1929. 107; Horváth, 1894. 127; Ferdinándy, 1902. 250; Kmety, 1911. 80; Kiss, 1886. 154). Ha a feleség és a gyermek nem

követte férjét, illetve az apát külföldre, az állampolgárságukat megtartották. Azt a nőt, aki egyébként férjének elbocsátása, távolléte vagy külföldivel kötött házassága folytán veszítette el állampolgárságát, és utóbb elvált vagy özvegyiségre jutott, és valamelyik községi kötelékbe időközben felvették, vagy a felvételt kilátásba helyezték, kérelme esetén visszavették a magyar állampolgárok közé.

Azt a kiskorút, aki édesapja elbocsátása vagy távolléte miatt veszítette el magyar állampolgárságát, az apa halálát vagy nagykorúságának elérését követően visszafogadhatták a magyar állampolgárok közé, feltéve, hogy a községi illetőség kérdését korábban megoldották. Ebben az esetben a gyám hozzájárulását is ki kellett kérni.

Külön figyelmet kellett szentelni a kiskorú árva gyermekekre, hiszen rájuk a 1879: L. tc. 31. §-ában foglalt rendelkezések nem vonatkoztak, mivel a távollét idejét a nagykorúság elérésétől kellett számítani. Egy bizonyos Schoth J. nevű személyt magyar állampolgárnak kellett tekinteni, mert apja 1873-ban történt elhalálozásakor magyar állampolgársággal rendelkezett, és azt leszármazás útján az 1864-ben született Jozefa leánya is megszerezte. Jozefa nagykorúságának betöltésekor, 1888-ban magyar állampolgárnak minősült, és apja községi illetőségével rendelkezett.⁸¹ Ugyanezt mondta ki a belügyminiszter két kiskorú (H. Sándor és János) állampolgársági ügyében is.⁸² Nem lehetett figyelembe venni a tíz év elteltét a gyámság és a gondnokság alatt álló, és a külföldön tartózkodó személyeknél, míg önrendelkezési jogukat vissza nem nyerték.

A magyar állampolgárok, ha rendelkeztek bizonyos okmányokkal, távollét címén honosságukat akkor sem veszíthették el, ha tíz éven át folyamatosan külföldön tartózkodtak. Ilyen okmánynak minősült bármely belföldi igazolvány és a vándorkönyv. A vándorkönyv olyan okirat, amely arra szolgált, hogy a vándorló mesterlegény igazolhassa magát. A vándorlás megszűntével érvényét veszítette (Molnár, 1929. 107). Ezeket az igazolványokat időről időre meg kellett hosszabbítani, igazolva ezáltal, hogy valamely magyarországi községben illetőséggel rendelkeznek.⁸³ S. Albert (1862-ben Klein-Neusiedlben született, apja S. Mátyás) magyar állampolgárnak minősült, annak ellenére, hogy folyamatosan külföldön tartózkodott, de a szükséges igazolványokkal és könyvvel rendelkezett, amelyeket időközönként meghosszabbított.⁸⁴

Ezek a szabályok az első világháború következtében megváltoztak. Nem számított távollétnek az emigránsok külföldi tartózkodása, ha ellenük eljárás indult vagy folyamatban volt. A távollét idejébe nem számított bele az sem, ha valaki a háború alatt nem a közpon-

⁸¹ 10.804/1890. BM hat. A kérelemhez csatolhatták a halotti anyakönyvi kivonatot is. Kaufmann Adolf ügyében Kaufmann Károly halotti bizonyítványát mellékeltek, aki a kérelmező apja lehetett, mert Kaufmann Adolfnak nem volt felesége és gyermeke. MOL K 150. 1888. I. 10. 18709. jksz. 594. apsz.

⁸² Az 1882: XXX. tc.-be iktatott szerb–magyar államszerződés előtt, apjuk, H. Albert a szerb törvények védelme alatt állt. 13.459/1894. BM hat.

⁸³ A vándorkönyv meghosszabbítását kérte Paul János, amelyet nem lehetett teljesíteni, mert a vándorkönyveket a kérelem benyújtását megelőzően megszüntették. MOL K 150. 1880. I. 10. 46546. jksz. 30699. apsz.

⁸⁴ 18.469/1883. BM hat. A községi illetőségi bizonyítvány kiállítása is megszakította a távollét idejét (Eöttevényi, 1911. 68).

ti hatalmak országaiban tartózkodott. Ezt az időt úgy kellett figyelembe venni, mintha el sem telt volna. Ez nem jelentett mást, mint a távollét nyugvását. A hadifogság sem számított bele a távollét időtartamába. A megszállott területen élő egyén ugyan kérhette annak megállapítását, hogy magyar állampolgársága távollét címén szűnt meg, de ezt 1926. július 26-ától számított öt éven keresztül gyakorlatilag nem lehetett végrehajtani, mert akinek a trianoni szerződés nem szüntette meg a magyar állampolgárságát, távollét címen legkorábban 1931. július 26-án veszíthette el. A trianoni békeszerződés és az állampolgársági jog kapcsolatát több szerző is feldolgozta (Habermann, 1938. 1–16; Pongrácz, 1938. 1–72; Szent-Istvány, 1922. 305–306; Búza, 1920. 401–413; Szalma, 2007. 28–29).

A releváns időszakba nem tartozott bele az az idő, amelyet az érintett személy az első állampolgársági törvény hatálybalépése előtt külföldön töltött, hiszen mindazok, akik az említett tíz éven belül megszakítás nélkül külföldön tartózkodtak, csak 1890. január 8-a után veszítették el állampolgárságukat (Vutkovich, 1904. 187).

Az állampolgárság fenntartása iránt tett bármely intézkedés megakadályozta a honosság megszűnését. Ez történhetett azáltal, hogy az illető az eltávozáskor vagy a tíz év lejártá előtt az illetőségi helye szerint illetékes törvényhatóság első tisztségviselőjénél (az alispánnál vagy a törvényhatósági jogú város polgármesterénél) bejelentette, hogy magyar állampolgárságát fenn kívánja tartani. Ez a kijelentés a távollét idejét félbeszakította, és ettől kezdve a tíz év újból kezdődött. Bármely rövid idejű magyarországi tartózkodás ezen időtartamot szintén megszakította. Hasonló jogkövetkezményekkel járt, ha valaki az ország területén átutazott, még akkor is, ha ez az egyén akaratán kívül álló okok miatt következett be.

Fenntartásnak minősült a törvény szerint, ha az érintett személy új útlevelet kért, valamely osztrák–magyar konzuli hivataltól tartózkodási jegyet kapott, vagy az osztrák–magyar konzuli községanyakönyvbe bejegyezték a nevét (Egyed, 1933. 191; Eöttevényi, 1911. 68; Molnár, 1929. 108; Horváth, 1894. 126; Ferdinándy, 1902. 250; Kmety, 1911. 80; Kiss, 1886. 154). A kincstári ellátásban részesülő személyeknek az ország határain kívüli tartózkodása megbízásnak minősült. Jegyzéket kellett vezetni azokról, akik az állampolgárságuk fenntartása iránt bejelentést tettek. E listát a belügyminiszternek kellett bemutatni.

Ha a jogszabályok száraz szövege mögé nézünk, a távollét gyakorlatából számos figyelemre méltó esetet találunk. Ezek közül az első a főrendiházi tagok állampolgárságának kérdését érintette. Az 1885: VII. törvénycikkben megfogalmazást nyert az a szabály, hogy ha a főrendiház tagja elveszítette állampolgárságát, megszűnt a törvényhozási tag-sága is.⁸⁵ Nem lehetett különbséget tenni közöttük aszerint, hogy valaki született magyar vagy eredetileg idegen család tagja.⁸⁶

---

⁸⁵ 1885: VII. tc. A főrendiház szervezetének módosításáról rendelkezett.

⁸⁶ Indigenának számított az a személy, akit ünnepélyes keretek között fogadtak magyar állampolgárrá (Varga, 2010. 858–863).

Azoknak, akik a főrendiházi tagságuk igazolása végett országgyűlési meghívólevelet (*litterae regales*) mutattak fel, nem kellett attól tartani, hogy külföldi tartózkodásuk alatt elveszítik állampolgárságukat. Az országgyűlési meghívólevél bemutatása ugyanis a magyar állampolgárság fennállását bizonyította. Ez a körülmény szintén megszakította a honosság elvesztését. Ilyen esetben az adott személy, még ha külföldön élt is, állampolgárságát nem veszítette el, és nem kellett visszavetetnie magát a magyar állam kötelékébe. Ebben az esetben még az sem számított, hogy az illető állandóan külföldön élt, mert a törvény hatálybalépésétől számított tíz év nem telt el. A főrendiházi tagság a magyar állampolgárság elvesztésével megszűnt. Nem tett különbséget a törvény, hogy valaki született vagy indigena főúri család tagja (Ferenczy, 1930. 187–188; Vutkovich, 1904. 187; Molnár, 1929. 108; Kmety, 1911. 80).

A távollét idejét félbeszakította, ha az illető „legfelsőbb meghívólevelet” kapott. Heitzingi gróf 24 éve élt Ausztriában; állampolgárságát távolléte által veszítette el. A kérelmező elmondta, hogy az országgyűlés főrendiházának tagja, és mágnási jogát gyakorolta. Folyamodványához az 1884. évi meghívólevelét is mellékelte. A belügyminiszter kijelentette, hogy a meghívólevél az állampolgárság kétségtelen elismerésének a jele, tehát honosságot nem veszítette el, és visszavételére sincs szükség.⁸⁷

A kiállított fizetési meghagyások is igazolták az állampolgárságot, ha azon a községi illetőség szerepelt.⁸⁸ A népfelkelési lajstromba való felvétel is hasonló jogkövetkezményekkel járt.⁸⁹ Úgyis, ha az apa kiskorú fiát a magyar hatóság felhívása folytán az illetékes község elé állította sorozás céljából. Ebben az esetben az apa belföldi honossága alapján történhetett meg a kiskorú gyermek állampolgárságának megállapítása. Ez a probléma egy marcheggi lakos apa és fia kapcsán merült fel. J. Antal fiai, János és Antal magyar hatósági felhívás következtében eleget tettek a hadkötelezettségnek. Ezt csak az apa magyar honosságán keresztül lehetett megvalósítani, ennek következtében az apát magyar állampolgárnak kellett tekinteni.⁹⁰ A lajstromba vétel mind az apára, mind a kiskorú fiúra nézve félbeszakította a távollét folytonosságát. A belügyminiszter határozatában külön kiemelte, hogy a járási főszolgabíró hatásköre nem terjedt ki az ügyre, ilyenkor minden esetben a miniszterhez kell fordulni.⁹¹

⁸⁵ 1885: VII. tc. A főrendiház szervezetének módosításáról rendelkezett.

⁸⁶ Indigenának számított az a személy, akit ünnepélyes keretek között fogadtak magyar állampolgárrá (Varga, 2010. 858–863).

⁸⁷ 18.469/1883. BM hat. A községi illetőségi bizonyítvány kiállítása is megszakította a távollét idejét (Eötvényi, 1911. 68).

⁸⁸ Egy bécsi lakos illetőségi kérelme kapcsán merült fel a probléma. A belügyminiszter az ügyben kijelentette, hogy az adófizetés az állampolgárság fenntartásának minősült. 92.429/1890. BM hat. (Ferenczy, 1930. 191–192; Molnár, 1929. 108)

⁸⁹ Az ügyben érintett bécsújhelyi lakost magyar állampolgárnak kellett tekinteni. 10.340/1891. BM hat. (Ferenczy, 1930. 192; Vutkovich, 1904. 187; Molnár, 1929. 108)

⁹⁰ 61.930/1880. BM hat.

⁹¹ Ebben az esetben olyan házassággal törvényesített gyermekről esett szó, akit 1888-ban a népfelkelők közé soroltak. A gyermek kiskorúnak minősült, amelynek következtében csak az apa állampolgárságának feltételezésével vagy hallgatag elismerésével lehetett megvalósítani, hogy gyermeke szerepeljen a listán. 27.056/1895. BM hat. (Ferenczy, 1930. 193; Molnár, 1929. 108)

A távollét bekövetkezését az is megakadályozta, ha valakit a hadmentességi díj szempontjából nyilvántartásba vettek. Az adófizetés ténye még önmagában nem bírt ilyen hatással, de a hadmentességi díj befizetése, mint tartozás kiegyenlítés, egyenesen az állampolgárság fenntartását eredményezte (Ballagi, 1907. 10; Vutkovich, 1904. 187; Eöttevényi, 1911. 68).

Az a személy, aki a katonai törzskönyv szerint külföldön tényleges honvédelmi szolgálatot teljesített, nem veszíthette el a magyar állampolgárságát távollét címén. Egy másik ügyben a kérelmező 1878-tól tartózkodott Bécsben, és egészen 1881 februárjáig katonai szolgálatot teljesített, tehát a tízéves távollét csak 1891 februárjában járna le.⁹²

Az állampolgárság elvesztését hivatalból vagy a magánfél indítványára vehették figyelembe (Ferdinándy, 1902. 90). Ilyen ügyben a magyar királyi belügyminiszternek kellett döntenie, de határozatával nem megszüntette, hanem csak megállapította, hogy már nem létezik az állampolgárság. Következésképp előfordulhatott, hogy csak 20–30 év elteltével állapították meg a honosság elvesztését. Az állampolgárság távollét általi megszűnésének hatálya nem a határozat keltével, hanem a megszabott idő elteltével állt be. „Önként értetik azonban, hogy az állampolgárság elvesztésének megállapítása csak akkor foglal helyet, ha a felmerülő esetekben kérdéssé tétetik, vagy valamilyen szempontból szükségesnek mutatkozik.” (Ferdinándy, 1902. 186; Berényi – Tarján, 1905. 103) A távollévők neveinek feltüntetése csak 1895-től kötelező az elbocsátási jegyzékben (Ferenczy, 1930. 187; Berényi – Tarján, 1905. 103).

A belügyminiszter az eljárással kapcsolatban körrendeletet bocsátott ki (Ferenczy, 1930. 186–187). A miniszter által kiadott megállapító határozat hatálya független az érintett tudomásulvételétől, az iratok és a mellékletek kézbesítésétől. A minisztériumi hivatalnokok azonnal bevezették ezt az okmányt az elbocsátási jegyzékbe.⁹³ Ha a kérelmező idővel honosítás iránti kérelmét arra alapozta, hogy a magyar állampolgárságát távollét következtében veszítette el, kedvezményes visszahonosítás útján kérhette annak helyreállítását (Bajáki, 1973. 124., Sömjén – Szitás – Kiss, 1949. 116–117). A törvény értelmében, aki távollét által elvesztette honosságát, és más állampolgárságot nem szerzett, akkor nyerhette vissza az állampolgárságát, ha visszatért Magyarországra.

A törvény kapcsán az egyik legjelentősebb vita Kossuth Lajos állampolgárságának elvesztése miatt alakult ki. Kossuth levelezésében nyomon követte az állampolgársági törvény országgyűlési vitáját, különösen a távollét intézményének elfogadását. Megemlítette a szabolcsi alispánnak, Zoltán Jánosnak írt levelében, hogy a magyar törvényhozás olyan jogszabályt fogadott el, amely megfosztja polgárjogától (Kossuth, 1904. 28). Hasonlóképpen fogalmazott Békés vármegye alispánjának küldött levelében is (Kossuth,

---

⁹² Ferdinándy az állampolgárság elévülését említette (Ferdinándy, 1902.

⁹³ Swalt Rudolf kivándorlási ügyében a belügyminiszter kérte az alispánt, hogy terjessze fel a kivándorlási jegyzéket, amelyet nem tudott teljesíteni, mert az adott évben nem készítették el. A 6800/1881. sz. alispáni levél. MOL K 150. 1881. I. 10. 47625. jksz. 5989. ap

1904. 53). Az állampolgársági törvény távollétre vonatkozó rendelkezése lehetőséget teremtett arra, hogy Kossuth Lajost megfosszák honosságától.

A fentebb elmondottak alapján a távollét nem mindig fejezte ki egy magyar állampolgárnak az országtól való elszakadási szándékát. Ezzel szemben egy másik állampolgárság megszerzése jobban utalt volna arra, hogy az illető nem akar magyar állampolgár lenni. Ha a távollét helyett a külföldön való honosítást fogadnák el a magyar honatyák, akkor a tíz évnél hosszabb, idegen állam területén való tartózkodás sem eredményezné az állampolgárság automatikus elvesztését. Ebben a formában csak azoknak a személyeknek szűnne meg az állampolgársága, akik az állami kötelekből való kilépési szándékukat egy másik állampolgárság megszerzése révén dokumentálták. A távollét folytonosságát rendszerint nehezen lehetett bizonyítani és ellenőrizni, s ez gyakran körülményes hatósági eljárást tett szükségessé.

Elmondható, hogy a távollét intézménye elsősorban politikai célokat szolgált, lásd Kossuth Lajos magyar állampolgárságától való megfosztását. A magyar állampolgárság huzamos távolléttel történő automatikus elvesztése leginkább az emigráns politikusok ellen irányult. Tisza Kálmán ismertette az állampolgársági törvényt módosító javaslatot a minisztertanácsban, hogy Kossuth helyzetét rendezze.⁹⁴ Hoitsy szerint ez a javaslat közrejátzott abban, hogy Tisza megbukott (Hoitsy, 1927. 114). Pölöskei szerint Tisza ellenezte a távollét törlését, de „hajlott a törvény olyan magyarázatára, hogy a díszpolgárságot viselők mentesülnének” az állampolgárság fenntartásához előírt feltételek teljesítése alól (Pölöskei, 2001. 66). Bényei arra az álláspontra helyezkedett, hogy a törvény fentebbi rendelkezése Kossuth Lajos ellen irányul (Bényei, 2003. 202; Bezerédj, 1939. 269–271; Szekfű, 1952. 414).

Törvényesítés

Az a gyermek, aki külföldi apától és magyar állampolgárságú nőtől házasságon kívül született, és az apa származása szerinti ország jogszabályai alapján törvényesítettek, magyar állampolgárságát elveszítette, amelyhez külön eljárásra nincs szükség (Kisteleki, 1996. 51; Balogh, 1901. 81, Kiss, 1886. 154). A törvényesítéssel megszerezte az apa állampolgárságát (Szita, 1993. 349; Ferdinándy, 1902. 244; Horváth, 1894. 127; Molnár, 1929. 108; Eöttevényi, 1911. 69; Szászy, 1941. 462–463). Ebben az esetben az apa akarata a meghatározó (Kmetty, 1911. 81).

Bizonyos esetekben a törvényesítés ellenére sem veszítette el a magyar állampolgárságát. Ha a törvényesítés által nem nyert állampolgárságot, vagy megszerezte, de a törvényesítés után még mindig a magyar állam területén lakott (Ferenczy, 1930. 85; Némethy, 1938. 7–8; Tar, 1941. 25; Czebe, 1938. 395–396, Balogh, 1901. 81; Kiss, 1886. 154; Kmetty,

⁹⁴ Minisztertanácsi jegyzőkönyv 2. sz. MOL K 27. (1890. 02. 12.) R/29.

1911. 81; Ferdinándy, 1911. 244, Horváth, 1894. 127; Molnár, 1929. 108; Ferdinándy, 1911. 69, Vutkovich, 1904. 187).

Ezt támasztotta alá az a belügyminiszteri határozat, amelyből kiderült az osztrák belügyminiszter jelentése alapján, hogy a gyermek nem szerezte meg az apa állampolgárságát, így az anya után magyar állampolgárságú maradt. A magyar községi illetőségét is megtartotta (Ferenczy, 1930. 194). Tormanek János uralkodói kegyelemmel történő törvényesítés végett kérte a magyar állam kötelékéből való elbocsátást. Az osztrák állampolgárságot akarták megszerezni. A kérelem teljesítését gátolta, hogy a születési idejét és a községi illetőségét nem tudták megállapítani. Az anyakönyvi lap másolatát küldte el, amelyben a szükséges információkat megtalálták.⁹⁵

Természetesen a külföldi nőtől született gyermek is megszerezhetette ilyen módon a magyar állampolgárságot. Ez a reciprocitás nem teljes mértékben következetes, hiszen ebben az esetben semmilyen külön cselekményre nincs szükség. Ellenben a fentebb bemutatott esetben az ország területét is el kellett hagyni, és meg kellett szerezni az apa állampolgárságát (Berényi – Tarján, 1905. 108–109, Pongrácz, 1938. 33, Bródy, 1938. 25; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 196; Bródy – Bán, 1938. 23).

Házasság

A magyar állampolgársági jogban a házassággal nemcsak megszerezni, hanem elveszíteni is lehetett a honosságot (Kisteleki, 1996. 51; Csiky, 1907. 38; Szászy, 1941. 448–449). Az a magyar nő, aki nem magyar férfihöz ment feleségül, a házasságkötés pillanatában elvesztette magyar állampolgárságát (Vutkovich, 1904. 187; Eöttevényi, 1911. 69; Horváth, 1894. 127, Ferdinándy, 1902. 244; Kiss, 1886. 154; Balogh, 1901. 81; Szita, 1993. 349). A házasság útján szerzett állampolgárságot viszont nem veszítette el, ha később özvegységre jutott, vagy elvált (Ferenczy, 1930. 86; Tar, 1941. 25; Czebe, 1938. 396–397; Peregriny – Jacobi – Hanzély, 1938. 197; Bródy – Bán, 1938. 23; Vutkovich, 1904. 187; Horváth, 1894. 127; Ferdinándy, 1902. 244; Kmety, 1911. 81). Zób Dávid kivándorlása ügyében a belügyminiszter kijelentette, hogy visszanyeri magyar állampolgárságát az a nő, aki külföldre ment feleségül, ha a házasságát a bíróság felbontotta. További feltétel, hogy meg kell újra szerezni a községi illetőséget.⁹⁶

Természetesen csak az érvényesen megkötött házasságnak volt ilyen jogkövetkezménye, hiszen az érvénytelen (semmis vagy megtámadható) házasság csak addig bírt ilyen hatályal, míg az érvénytelenséget jogerős bírói ítélettel ki nem mondták (Ferdinándy, 1902. 244).

---

⁹⁵ MOL K 150. 1890. I. 10. 18464. jksz. 8323. apsz.

⁹⁶ MOL K 150. 1889. I. 10. 22648. jksz. 2320. apsz.

Összegzés

A gyakorlat alapján megállapítható, hogy a törvény az állampolgárság megszerzésével és elvesztésével kapcsolatosan csak a legfontosabb rendelkezéseket tartalmazta. A jogszabály, hiányosságai ellenére, amelyeket alapvetően rendeleti úton pótoltak, egyedülálló volt a magyar közjogban, hiszen szisztematikusan felsorolta a megszerzés és az elvesztés jogcímeit, továbbá rögzítette azok feltételeit. A jogalkotóknak az volt a céljuk a jogszabály elfogadásával, hogy a magyar állampolgársági rendszert áttekinthetővé tegyék. Az állampolgársági ügyek elemzése bebizonyítja, hogy számos esetben a gyakorlat alakította az állampolgársági jog részletszabályait.

Az első állampolgársági törvényünk (1879: L. tc.) egészen 1948-ig, a második állampolgársági törvény elfogadásáig hatályban maradt néhány törvényi módosítást követően (1886: IV. tc., 1922: XVII. tc., 1939: XIII. tc.), amelyek érintették az állampolgárság elvesztésének és megszerzésének jogcímeit.

Irodalom

BAJÁKI VERONIKA (1973): **Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság.** *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.*

BALOGH ARTHUR (1901): **A magyar államjog alaptanai.** *Franklin, Budapest.*

BALOGH ARTHUR (1905): **Politikai Jegyzetek.** *Politzer-féle Könyvkiadó-Vállalat, Budapest.*

BÉNYEI MIKLÓS (2003): **Kossuth Lajos és Debrecen.** *Debrecen Városi Könyvtár, Debrecen.*

BERÉNYI SÁNDOR – TARJÁN NÁNDOR (1905): **A magyar állampolgárság megszerzése és elvesztése (honosság, letelepülés, kivándorlás, útlevélügy). Az 1879. évi L. törvény-czikk és az ezzel kapcsolatos törvények s rendeletek gyűjteménye és magyarázata.** *Grill Károly és Királyi Udvari Könyvkereskedés, Budapest.*

BERNATZIK, EDMUND (1911): **Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen.** *Mainzische k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, Wien.*

BEZERÉDJ ISTVÁN (1939): **Az állampolgárságról szóló törvény módosítása.** *Magyar Közigazgatás, LVII. évf. 35. sz.*

BRÓDY ALADÁR – BÁN KÁLMÁN (1938): **Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok ismertetése, különös tekintettel a belügyminiszteri és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. Kérvényminták, díjak és illetékek betűsoros tárgymutatója.** *Szerzői kiadás, Budapest.*

BRÓDY ERNŐ (1938): **Ki a magyar állampolgár.** *May J., Budapest.*

BUZA LÁSZLÓ (1920): **A magyar béketervezetnek az állampolgárságra vonatkozó rendelkezései.** *Magyar Jogi Szemle, I. évf. 7. sz.*

CZEBE JENŐ (1930): **Útmutató honosítás, visszahonosítási, elbocsátási és illetőségi ügyekben. Kiegészítve az elszakított területeken érvényben lévő állampolgársági rendelkezésekkel és jogesetekkel.** *Kiadja a Székesfőváros Tanácsa, Budapest.*

FERDINÁNDY GEJZA (1902): **Magyarország közbjoga (Alkotmányjog).** *Politzer és fia, Budapest.*

FERENCZY FERENC (1930): **Magyar állampolgársági jog.** *Kner Izidor Könyvnyomtató, Gyoma*

EGYED ISTVÁN (1937): **Közjogi alapismeretek.** *Egyetemi Nyomda, Budapest.*

EÖTTEVÉNYI NAGY OLIVÉR (1911): **A magyar közjog tankönyve.** *Vitéz A. Könyvkereskedése, Kassa.*

FŰRÉSZ KLÁRA (2007): **Az állampolgárság.** *In: Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények. Osiris, Budapest.*

GAÁR VILMOS (1899): **A törvényes leszármazást pótló jogintézmények. (A törvényesítés és az örökbefogadás.)** *In: Fodor Ármin (szerk.): Magyar magánjog, Általános rész. Budapest.*

GÖNCZI KATALIN (2000): **A magyarok az amerikai Legfelsőbb Bíróság előtt.** *Osiris, Budapest.*

HABERMANN GUSZTÁV (1938): **A magyar állampolgárság megállapításának kérdéséhez.** *Jogállam, Jog- és Államtudományi Szemle. XXXVII. évf. 5. sz.*

HAJAS BARNABÁS (2005): **Az állampolgárság.** *In: Kilényi Géza – Hajas Barnabás (szerk.): Fejezetek az alkotmányjog köréből. Rejtjel, Budapest.*

HORVÁTH JÁNOS (1894): **A magyar királyság közbjoga.** *Dabrovsky és Franke. Budapest.*

KISS ISTVÁN (1886): **Magyar közjog (Magyar államjog).** *Érsek-Lyceumi Könyvnyomda. Eger,*

KISTELEKI KÁROLY (1996): **Az állampolgárság a dualizmus idején.** *Állam- és Jogtudomány, XXXVIII. évf. 1–2. sz.*

KISTELEKI KÁROLY (2000): **Magyar állampolgárság a XX. században.** *Állam- és Jogtudomány, XLI. évf. 57–58. sz.*

KMETY KÁROLY (1911): **A magyar közjog tankönyve.** *Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest.*

KORBULY IMRE (1874): **Magyarország közjoga illetőleg a magyar államjog rendszere kapcsolatban az ország közigazgatási szervezetével.** *Eggenberger-féle Akad. Könyvkereskedés, Budapest.*

KORBULY IMRE (1884): **Magyarország közjoga illetőleg a magyar államjog rendszere.** *Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest.*

KOSSUTH FERENCZ (SAJTÓ ALÁ RENDEZTE) (1904): **Kossuth Lajos iratai. 10. köt.** *Athenaeum, Budapest.*

MENYHÁRT GÁSPÁR (1932): **Magyar magánjogi jegyzetek (Összeállította: Némethy Sándor).** *Bartos Lipót Könyvnyomdája, Szeged.*

MOLNÁR KÁLMÁN (1929): **Magyar közjog.** *Danubia, Budapest.*

NAGY ERNŐ (1907): **Magyarország közjoga (Államjog).** *Athenaeum, Budapest.*

NÉMETHY IMRE (1938): **Állampolgárság és községi illetőség a magyar jogban.** *Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest.*

P. SZATHMÁRY KÁROLY (SZERK.) (1880): **Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója. 7. köt.** *Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társulat, Budapest.*

PEREGRINY GÉZA BESZTERCZEY – JACOBI ROLAND – HANZÉLY JÓZSEF (1938): **Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet.** *A szerzők saját kiadása, Budapest.*

POLNER ÖDÖN (1939): **Észrevételek az állampolgársági törvényünkre.** *In: Emlékkönyv Kolozsváry Bálint Dr. jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára. Grill Károly Könyvnyomdája, Budapest.*

PÖLÖSKEI FERENC (2001): **A magyar parlamentarizmus a századfordulón. Politikusok és intézmények.** *MTA História, Budapest.*

SÁRI JÁNOS: **ÁLLAMPOLGÁRSÁG.** *IN: HALÁSZ JÓZSEF – SÁRI JÁNOS (SZERK.) (1987): Állami intézmények a politikai rendszerben. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.*

SÁTOR GYÖRGY (1948): **Az állampolgárság reformja.** *Jogtudományi Közlöny, Új folyam III. 1–2. sz.*

SÖMJÉN LÁSZLÓ – SZITÁS JENŐ – KISS MIKLÓS (1949): **Magyar állampolgársági jog (A magyar állampolgárságról szóló 1948: LX. törvénycikk és a községi illetőség megszűnéséről szóló 1948: LXI. törvénycikk a kapcsolatos jogszabályokkal).** *Hernádi Á., Budapest.*

STAUD LAJOS (1913): **A magyar magánjog tételes jogszabályainak gyűjteménye.** *Franklin-Társulat, Budapest.*

SZALMA JÓZSEF (2007): **Az állampolgárságról – Külföldi kitekintés.** *Jogtörténeti Szemle, XXX. évf. 2. sz.*

SZAMEL LAJOS (1953): **Az állampolgárok jogai és kötelezettségei.** *In: Molnár Tibor (szerk.): A magyar államjog alapjai. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest.*

SZÁSZY ISTVÁN (1938): **A leszármazás törvényessége tekintetében irányadó jog meghatározása.** *In: Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.*

SZÁSZY ISTVÁN (1941): **Magyar nemzetközi magánjog.** *In: Szladits Károly (szerk.): Magyar magánjog. 1. köt. (Általános rész, személyi jog.) Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.*

SZEKFÛ GYULA (1952): **Az öreg Kossuth 1867–1894.** *In: Tóth Zoltán (szerk.): Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. 2. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest.*

SZENT-ISTVÁNY BÉLA (1922): **Az állampolgárság nemzetközi szabályozása.** *Magyar Jogi Szemle, III. évf. 5. sz.*

SZITA JÁNOS (1993): **A magyar alkotmány történetének vázlata 1848–1945.** *JPTE ÁJK, Pécs.*

SZLADITS KÁROLY (1935): **A magyar bírói gyakorlat. Magánjog. 1. köt.** *Grill Károly Kny., Budapest.*

SZLADITS KÁROLY (1941): **Perek az utólagos házassággal való törvényesítés kérdésében.** *In: Angyal Pál – Baranyay Jusztin – Móra Mihály (szerk.): Notter Antal emlékkönyv. Dolgozatok az egyházjog és vele kapcsolatos jogterületekről. A Szent István Társulat Főbizománya, Budapest.*

TAR JÓZSEF (1941): **Állampolgárság.** *Csuka Ny., Debrecen.*

VAJDA JÁNOS (1939): **Ki marad magyar állampolgár? Ki veszíti el magyar állampolgárságát? Az új magyar állampolgársági törvény ismertetése.** *May J. Nyomda, Budapest.*

VARGA NORBERT (2010): **The Acquisition and Loss of Citizenship in Feudal Hungary.** *In: Redactor: Ioana Mogoș, Monica Stoian: Studii Și Cercetări Juridice Europene. European Legal Studies and Research. Conferența Internațională a Doctoranzilor în Drept. International Conference of PhD Students in Law. Timișoara aprilie 2010. Volumul II. (Drept public). Wolters Kluwer, Timișoara, Romania.*

VILLÁNYI LÁSZLÓ (1941): **A magyar magánjog rövid tankönyve.** Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.

VUTKOVICH SÁNDOR (1904): **Magyar alkotmányjog.** Wigand F. K. Könyvnyomdája, Pozsony.

WAGNER LILLA (1930): **Az asszonyok állampolgársága.** Magyar Jogi Szemle. XI. évf. 5. sz.

WENZEL GUSZTÁV (1874): **A magyar magánjog rendszere. 2. köt.** Nyomatott az Athenaeum nyomdájában, Budapest.

ZLINSZKY IMRE (1894): **A magyar magánjog mai érvényben különös tekintettel a gyakorlat igényére.** Franklin-Társulat, Budapest, 1894.

ZSÖGÖD BENŐ (1901): **Magánjogi tanulmányok. Tervezetek és kisebb dolgozatok főként az öröklési, kereskedelmi és családi jog köréből.** Politzer Zsigmond és Fia, Budapest.